

En räddare i nöden

En analys av kammarrättens konstruktion av nöd
och rätten till nödbistånd

Angelika Aalto & Mina Kiani

Handledare: Pia Kjellbom

A Lifesaver in Times of Need

An analysis of the construction of need and the right to emergency social assistance by the administrative court of appeal

Angelika Aalto & Mina Kiani

Tutor: Pia Kjellbom

Sammanfattning

Det finns ingen särskild nödbiståndsparagraf i socialtjänstlagen (SFS 2001:453) [SoL] utan bedömningen av rätten till nödbistånd regleras i samma paragraf som ekonomiskt bistånd, nämligen SoL 4:1. Syftet med denna studie var att analysera på vilket sätt nöd och rätten till nödbistånd konstrueras av kammarrätten. Dessutom avsåg denna studie att undersöka hur rättssäkerheten för enskilda som söker nödbistånd påverkas genom konstruktionerna av nöd och rätten till nödbistånd. Socialkonstruktionism, rättsociologi samt formell rättssäkerhet och materiell rättssäkerhet är de teoretiska perspektiv och begrepp som användes när studiens empiri analyserades. Sammanlagt analyserades 42 rättsfall från kammarrätten med hjälp av kvalitativ innehållsanalys. Under analysprocessens första steg styrde inte studiens teoretiska utgångspunkter de kategorier som togs fram, utan detta gjordes efteråt. Med hjälp av innehållsanalys urskiljdes följande fyra kategorier: *Kapital*, *Livssituation*, *Eget ansvar och tidsaspekt* samt *Byråkrati*. De första två kategorierna utgör kammarrättens konstruktion av nöd, medan de andra två kategorierna representerar kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd.

Studiens resultat visar bland annat på att kammarrätten konstruerar nöd utifrån den enskildes kapital, där även individens egna livssituation samt föreställningar i samhället kan påverka kammarrättens bedömning om man befinner sig i nöd eller inte. Kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd fokuserade på den enskildes egna ansvar för sin privatekonomi. Dessutom påverkade antalet nödlägen samt om nödsituationen ansågs självförvållad eller inte huruvida den enskilde beviljades nödbistånd eller inte, kammarrätten förstärker därmed egenansvarsnormen. I denna konstruktion blev det även tydligt att den enskilde behöver bevisa sin nödsituation genom att bifoga relevanta underlag och dokument i sin ansökan. Att det inte finns ett enhetligt sätt att bedöma nöd kopplas till att SoL beskrivs och tolkas som en ramlag. Konstruktionerna påverkar negativt den formella och materiella rättssäkerheten, eftersom studiens resultat visar att kammarrättens beslut och bedömningar inte är förutsägbara eller överensstämmer med de verkliga förhållandena. Denna studie identifierar att avsaknaden av en nödbiståndsparagraf och tillräckligt med prejudicerande domar om nödbistånd gör det svårt för de enskilda och de professionella inom socialt arbete att bedöma när en nödsituation föreligger samt när den stödsökande har rätt till nödbistånd. Studien visar att dessa vägledningarna möjligtvis skulle förbättra rättssäkerheten och förenkla ansökningsprocessen för individen, samt även för dem professionella som handlägger och bedömer nödbiståndsansökningar.

Nyckelord: Nöd, nödbistånd, kammarrätten, SoL 4:1, rättssäkerhet, innehållsanalys, ramlag.

Förord

Innan vi skulle påbörja examensarbetet på socionomprogrammet hösten 2021, hade vi kommit på ett par förslag på olika intressanta ämnen som vi ville skriva om. Något vi bägge två var väldigt intresserade av var socialrätt och att skriva en studie som fokuserar på specifika paragrafer i SoL. Pia Kjellbom, som senare även blev vår handledare, hade delat med sig av ett intressant uppsatsförslag om att klarlägga begreppet nöd ur ett socialrättsligt perspektiv med hjälp av metoden begreppsanalys. Vi blev intresserade av just ämnet nöd och nödbistånd eftersom det inte finns någon nödbistandsparagraf i SoL. Detta ledde till att Pia Kjellboms förslag om nöd blev startskottet till denna uppsats, som vi sedan byggde vidare på och gjorde egna ändringar utifrån hennes förslag. Resultatet blev denna uppsats, som vi är väldigt stolta över.

Vi vill först och främst rikta ett stort tack till vår handledare Pia Kjellbom för den givande handledningen, diskussionerna kring ämnet nöd och nödbistånd samt den lärorika responsen som vi har fått på vår uppsats. Sedan vill vi rikta ett stort tack till personerna i vår närhet som har tagit sig tid att korrekturläsa uppsatsen, samt rikta ett stort tack till våra nära och kära. Slutligen vill vi tacka varandra för ett givande samarbete, vi har tillsammans arbetat hårt för att komma i mål med uppsatsen. Vi har haft intressanta diskussioner och varit varandras bollplank under hela skrivprocessen, vårt samarbete har fungerat väldigt bra och det har varit en lärorik tid under vår socionomutbildning.

Angelika Aalto & Mina Kiani

Norrköping, januari 2022

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställning	3
3. Bakgrund	4
3.1 Socialtjänstlagen - historik och syfte	4
3.1.1 Rättighets- och ramlag	5
3.1.2 Ekonomiskt bistånd och nödbistånd	5
3.2 Rättssystemet i Sverige	7
3.2.1 Förvaltningsdomstolarna	7
3.2.2 Överklagande	8
3.3 Rättskälleläran	8
3.3.1 Prejudicerande domar angående nödbistånd	9
4. Tidigare forskning	10
4.1 Socialtjänstlagen som en rättighetslag	10
4.2 Socialtjänstlagen som en ramlag och dess tillämpning	11
4.3 Faktorer som påverkar socialtjänstens bedömningar och beslutsfattande	12
4.4 Fattigdom - attityder och konsekvenser	13
5. Teori	16
5.1 Socialkonstruktionism	16
5.2 Rättssociologi	17
5.3 Formell och materiell rättssäkerhet	18
6. Metod	20
6.1 Kunskapsteoretisk förankring och metodval	20
6.2 Datainsamlingsmetod och empiri	20
6.3 Urval	21
6.4 Analysmetod	22
6.5 Etisk reflektion	25
6.6 Metoddiskussion	26
6.6.1 Studiens kvalitet	27
7. Resultat och analys	30
7.1 Presentation av rättsfallen	30
7.2 Kammarrättens konstruktion av nöd	30
7.2.1 Kapital	30
7.2.2 Livssituation	32
7.2.3 Sammanfattande analys av kammarrättens konstruktion av nöd	35
7.3 Kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd	36
7.3.1 Eget ansvar och tidsaspekt	36
7.3.2 Byråkrati	39
7.3.3 Sammanfattande analys av kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd	40
7.4 Rättssäkerhet	41

7.4.1 Formell rättssäkerhet	41
7.4.2 Materiell rättssäkerhet	43
8. Diskussion	45
8.1 Summering av resultat och analys	45
8.3 Diskussion om relationen mellan resultat, teori och tidigare forskning	46
8.4 Studiens betydelse	49
8.5 Förslag på vidare forskning	50
9. Referenslista	51
9.1 Litteratur	51
9.2 Offentlig tryck och lagar	56
9.3 Rättsfall	56
9.4 Rapporter/elektroniska källor	57
Bilagor	58

1. Inledning

Agenda 2030 innehåller 17 globala mål där syftet är att skapa både anständiga och hållbara levnadsvillkoren för världens befolkning (Statistiska Centralbyrån [SCB] 2020, ss. 8, 25; Förenta nationerna [FN] 2021). När världens ledare antog Agenda 2030 och de globala målen blev detta ett löfte att bland annat lösa klimatkrisen, främja fred, rättvisa samt minska ojämlikheter (SCB 2020, s. 25). Ett annat mål för att uppnå hållbar utveckling är även att utrota all form av fattigdom (UNDP 2021; SCB 2020, s. 81). I SCB's (2020, s. 81) rapport om lägesbilden angående genomförandet av Agenda 2030 i Sverige fastslås det att statistiken gällande den ekonomiska utsattheten i Sverige inte visar hela bilden, eftersom exempelvis hemlösa som inte har någon folkbokföringsadress inte inkluderas i statistiken. Enligt Socialstyrelsen (2021, s. 20) är det en relativt låg andel av befolkningen i Sverige, cirka 4–4,5 procent, som årligen under de senaste åren blivit beviljad ekonomiskt bistånd. Barn i ekonomiskt utsatta familjer utgör en tredjedel av de som erhåller bistånd. De som främst räknas som ekonomiskt utsatta i Sverige i dag är ensamstående med barn, där kvinnorna är mer ekonomiskt utsatta än männen (SCB 2020, s. 83). Gällande ensamboende utan barn är det mer vanligt att männen uppstår långvarigt ekonomiskt bistånd och är mer överskuldssatta än kvinnorna, och generellt är utrikesfödda mer ekonomiskt utsatta än inrikesfödda (ibid.).

StAAF och Corter (2021, s. 73) framhåller att en viktig del i det socialpolitiska systemet är att som medborgare i Sverige omfattas av ett skyddsnetz som är grundläggande när man befinner sig i nöd. Ekonomiskt bistånd i Sverige anses vara det yttersta samhällsliga skyddsnetz och har en selektiv karaktär, eftersom rätten till bistånd sker efter en individuell behovsprövning där den enskilde främst förutsätts kunna försörja sig själv genom inkomst från arbete (Lundgren & Sunesson 2021, s. 77; Minas 2008a, ss. 149–150; prop. 2015/16:136, s. 6; StAAF & Corter 2021, s. 73). Tolkningen av socialtjänstlagen (SFS 2001:453) [SoL] sker i kommunerna eftersom den beskrivs som en ramlag, detta innebär att SoL bland annat "(...) anger lagens intentioner och syftet med verksamheten" (Minas 2008a, s. 152). Dock finns det andra sätt att se på SoL eftersom det råder motstridiga uppfattningar kring SoL's konstruktion som ramlag, det finns forskare som anser att SoL 4:1 gör lagen främst till en rättighetslag (Hollander 1995, s. 209; Kjellbom 2017, s. 120; Vahlne Westerhäll 1986).

Enligt Minas (2008a, s. 151) är en viktig princip i biståndsarbetet det kommunala ansvaret som kommunerna har för de människor som är i behov av ekonomiskt bistånd. Välfärdsstatens uppbyggnad har lett till förändringar från att arbetsförmögna fattiga tidigare fick hjälp av fattigvården till att fler lyftes ut från fattighjälpen genom trygghetsreformerna (Minas 2008a, s. 152). Barn placerade i olika institutioner, fysiskt och/eller psykiskt funktionshindrade/funktionsnedsatta, personer med en svag ställning på arbetsmarknaden, personer med kronisk och/eller psykisk sjukdom samt pensionärer är exempel på olika grupper som i och med trygghetsreformerna och välfärdsstatens uppbyggnad har fått mer stöd av samhället (ibid.). Då Sverige är en välfärdsstat har medborgarna rätt till stöd och hjälp vid en nödsituation:

Den svenska *välferdsmodellen* vilar på ambitionen att alla, oavsett betalningsförmåga eller andra resurser, ska kunna erbjudas hjälp och stöd till en nivå som ger dem möjligheter att leva ett liv som uppfyller grundläggande krav på trygghet och individuellt handlingsutrymme.

(Bergmark & Lundström 2008, s. 18)

Dock hävdar Bergmark (2014, s. 29) att det är svårt att bli beviljad ekonomiskt bistånd, eftersom det jämfört med tidigare är mindre generöst och mindre tillgängligt. För att få fler klienter som uppbär ekonomiskt bistånd att bli självförsörjande har man inom socialtjänsten sedan 1990-talet utgått ifrån den så kallade *arbetsmarknadsmodellen*. Detta kan exempelvis handla om olika aktivitetsprogram samt att klienterna ska stå till arbetsmarknadens förfogande (Stranz & Wiklund 2015, s. 552). Gustafsson (2013, s. 126) framhåller att många unga utan arbetslivserfarenhet och även invandrare i Sverige måste vända sig till socialtjänsten för att få ekonomiskt bistånd, eftersom de inte kan ta del av det skyddsnät som redan finns inom det övriga socialförsäkringssystemet.

Det är i SoL 4:1 som rätten till ekonomiskt bistånd regleras, men även nödbistånd bedöms med stöd av denna bestämmelse eftersom det inte finns någon särskild nödbiståndsparagraf i SoL. Den enskilde som nekas försörjningsstöd ska inte försättas i nöd då socialtjänsten har det yttersta ansvaret för den stödsökande (prop. 2015/16:136, s. 26). Minas (2008b, ss. 174–175) menar att SoL kan skapa en kommunal variation eftersom den betraktas som en ramlag. Detta kan exempelvis ske genom att beslut om bistånd tillämpas på olika sätt mellan olika städer, men även på ett och samma socialkontor mellan olika enskilda handläggare (Minas 2008b, ss. 174–175). Då det i dagsläget inte finns en särskild paragraf om nöd i SoL eller tillräckligt med kunskap om nödbistånd, kan detta påverka rättssäkerheten eftersom det sker en variation i hur handläggare bedömer biståndet. Detta kan i sin tur leda till att de stödsökande som i praktiken har rätt till nödbistånd kan få avslag på sina ansökningar beroende på vem som handlägger deras ärende gällande nöd. Den enskilde har dock rätt att överklaga socialnämndens beslut till de allmänna förvaltningsdomstolarna (Warnling Conradson 2018, ss. 82, 93), som utgörs av förvaltningsrätten, kammarrätten och Högsta förvaltningsdomstolen [HFD]. Eftersom de allmänna förvaltningsdomstolarna också utgår ifrån SoL 4:1 i sina bedömningar, där nöd inte nämns, är det intressant att studera på vilket sätt nöd och rätten till nödbistånd ses ur rättens perspektiv. Detta blir även särskilt intressant att studera samt är relevant för det sociala arbetet då yrkesverksamma inom socialt arbete som tar beslut med stöd av SoL, oftast använder rättsfall som en vägledning i sitt beslutsfattande i enskilda ärenden.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att analysera hur nöd och rätten till nödbistånd konstrueras av kammarrätten i rättspraxis kopplat till SoL 4:1. Målet är att få en djupare förståelse för vad nöd innebär eftersom detta inte tydligt framgår i SoL. Vidare är även syftet att analysera hur konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd kan påverka den formella och materiella rättssäkerheten för enskilda som söker nödbistånd.

Frågeställningar som studien har avsikt att besvara är:

- Hur konstruerar kammarrätten nöd?
- Hur konstruerar kammarrätten rätten till nödbistånd?
- Hur påverkar kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd rättssäkerheten för enskilda som ansöker om nödbistånd?

3. Bakgrund

I detta avsnitt kommer bakgrundsinformation angående SoL och Sveriges rättssystem att presenteras. Syftet är att ge läsaren en djupare förståelse för studiens undersökningsområde. Ekonomiskt bistånd, försörjningsstöd samt socialbidrag är olika benämningar för bistånd enligt SoL 4:1, härnäst kommer vi i uppsatsen att använda oss av begreppet ekonomiskt bistånd. Det finns även olika sätt att referera till lagrum, i denna studie skriver vi exempelvis SoL 4:1, vilket innebär SoL 4 kap. 1 §.

3.1 Socialtjänstlagen - historik och syfte

För att kunna sammanföra de tre skilda sociala vårdlagarna: barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och socialhjälpslagen, i en gemensam lagstiftning gjordes en översyn i slutet av 1960-talet i Sverige genom att Socialutredningen tillsattes (Pettersson 2014, s. 21; Staaf & Corter 2021, s. 15). Detta resulterade i att propositionen *Om socialtjänsten* (prop. 1979/80:1) lades fram 1979, och 1 januari 1982 trädde den nya socialtjänstlagen i kraft där de tre tidigare sociala vårdlagarna ersattes med SoL, lagen (SFS 1990:52) om särskilda bestämmelser om vård av unga [LVU] samt lagen (SFS 1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall [LVM] (Pettersson 2014, s. 21; Staaf & Corter 2021, s. 15). SoL ansågs göra det möjligt att anpassa socialtjänsten till lokala förhållanden då den beskrivs som en ramlag, medan de tre tidigare sociala vårdlagarna var mer reglerade gällande hur det sociala arbetet skulle bedrivas (Pettersson 2014, s. 21).

Staaf och Corter (2021, s. 16) menar att det blev en mer humanistisk syn på människan i och med socialtjänstreformen. Detta beskrivs bland annat i SoL's portalparagraf, där de grundläggande värderingarna vid allt arbete inom socialtjänstens verksamheter runtom i landet presenteras (Staaf & Corter 2021, s. 23):

Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet,
- jämlikhet i levnadsvillkor,
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

(SoL 1:1)

De tidigare sociala vårdlagarna hade tvång- och kontrollinslag, medan SoL ansågs fokusera på frivillighet, medbestämmande samt människans vilja att förändra sin egen livssituation (Minell 2001, ss. 5, 10; Pettersson, Bergmark, Lundström, Sallnäs & Szebehely 2014, s. 11). I SoL 1:1 st. 2 tas detta fasta på då det handlar om den enskildes ansvar för sitt liv och sin situation, genom

att utgå ifrån de stödsökandes egna resurser och utveckla dessa i stället för att lägga allt ansvar på socialtjänsten (Lundgren & Sunesson 2021, s. 22). SoL reglerar även den enskildes rättigheter samt kommunens skyldigheter och är en garanti för människor som vistas i Sverige att kunna få samhällets stöd, genom att exempelvis kunna få ansöka om ekonomiskt bistånd till sitt uppehälle genom att vända sig till sin kommunala socialtjänst (Minell 2001, s. 5). Den enskildes förutsättningar att framöver kunna klara av sin försörjning ska kunna öka genom utformningen av det bistånd som hen beviljas (Staaf & Corter 2021, s. 81).

3.1.1 Rättighets- och ramlag

Kommunerna har frihet att själva utforma sin socialtjänst genom ökad handlingsfrihet eftersom SoL ses som en målrelaterad och tidlös ramlag, som vilar på de grundläggande värderingarna som finns med i portalparagrafen (Lundgren & Sunesson 2021, s. 22; Minell 2001, s. 10; Staaf & Corter 2021, s. 18). Minell (2001, s. 10) menar att SoL i takt med tidens krav ger utrymme för eventuella förändringar i lagen på grund av sin ramlagskonstruktion. Statens offentliga utredningar (SOU 2005:34, ss. 83–84) förklarar att med en ramlag undviker man detaljregleringar och styr i stället genom mål och delmål som anges i lagen, vilket återfinns i SoL 1:1. Det finns dock forskare som anser att SoL först och främst är en rättighetslag (Hollander 1995, s. 209; Kjellbom 2017, s. 120; Vahlne Westerhäll 1986).

Enligt Minell (2001, s. 10) kan handläggarna bättre anpassa insatser efter individuella behov och önskemål genom att SoL tolkas som en ramlag. Något som inte får skilja sig mellan olika kommuner i Sverige är dock tillämpningen av rättighetsparagrafen i SoL. Detta handlar om den enskildes rätt till bistånd för sin försörjning och sin livsföring i övrigt, som tas upp i SoL 4:1, där det handlar om något i SoL som är utformad som en rättighet för den enskilde (Staaf & Corter 2021, s. 18). I socialtjänstförordningen (SFS 2001:937) [SoF] 2:1 beskrivs riksnormen och det är dessa siffror som socialtjänsten utgår ifrån vid handläggningen av ekonomiskt bistånd. Detta innebär att ekonomiskt bistånd är reglerad ned på kronan, det vill säga SoL's ramlagskonstruktion har ingen inverkan på beloppets storlek (Kjellbom 2017, s. 122).

3.1.2 Ekonomiskt bistånd och nödbistånd

Tillgång till arbete, hur trygghetssystemen är utformade, flyktingmottagandet samt inkomst- och kostnadsutvecklingen är några exempel på strukturella faktorer som kan påverka människors behov av ekonomiskt bistånd (Socialstyrelsen 2021, s. 20). Dock ligger fokus hos socialtjänsten vid en biståndsbedömning i första hand på individuella faktorer som den enskildes ålder, utbildning, vistelsetid i Sverige, fysisk och psykisk ohälsa, våldutsatthet samt missbruk/beroende (ibid., s. 21).

Den enskilde kan utifrån en individuell behovsprövning ansöka om ekonomiskt bistånd för sin försörjning om hen inte har tillräckligt med egna medel för att kunna försörja sig själv och där behovet av bistånd är något som inte kan tillgodoses på något annat sätt än av socialtjänsten (Lundgren & Sunesson 2021, s. 77; Minell 2001, s. 27; Staaf & Corter 2021, s. 73). Beslut angående bistånd och rätten till bistånd regleras i SoL 4:1:

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Den som inte kan försörja sig men som kan arbeta har rätt till försörjningsstöd enligt första stycket om han eller hon står till arbetsmarknadens förfogande, i vilket ingår att vid behov delta i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare eller motsvarande utbildning vid folkhögskola. Om det finns godtagbara skäl har den enskilde rätt till försörjningsstöd även om han eller hon inte står till arbetsmarknadens förfogande.

Vid prövningen av behovet av bistånd för livsföringen i övrigt får hänsyn inte tas till den enskildes ekonomiska förhållanden om rätten att ta ut avgifter för biståndet regleras i 8 kap.

Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

(SoL 4:1)

Försörjningsstöd och livsföring i övrigt är två olika delar av ekonomiskt bistånd, där det senare innefattar bistånd som exempelvis hemtjänst, bistånd i form av vård och behandling etc. (Staaf & Corter 2021, s. 74). Försörjningsstöd ska i stället tillgodose den stödsökandes kostnader som omfattas av riksnormen och andra kostnadsposter (Socialstyrelsen 2021, s. 37). Den enskilde kan ansöka om ekonomiskt bistånd för att bland annat kunna täcka kostnader för hyra, el, livsmedel, förbrukningsvaror, kläder och skor etc., om hen inte själv kan "tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt" (SoL 4:1 st. 1; Socialstyrelsen 2021, s. 101), och de olika utgiftsposterna är uppräknade och reglerade i SoL 4:3:

Försörjningsstöd lämnas för skäliga kostnader för

1. livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning och telefon,
2. boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

Skäliga kostnader enligt första stycket 1 ska i enlighet med vad regeringen närmare föreskriver beräknas enligt en för hela riket gällande norm (riksnorm) på grundval av officiella prisundersökningar av olika hushållstypers baskonsumtion. Om det i ett enskilt fall finns särskilda skäl, ska socialnämnden dock beräkna dessa kostnader till en högre nivå. Nämnden får också i ett enskilt fall beräkna kostnaderna till en lägre nivå, om det finns särskilda skäl för detta.

(SoL 4:3)

Även om SoL 4:1 är en rättighetsparagraf är den villkorad eftersom det ställs krav på den enskilde att bidra till sin egen försörjning, det vill säga genom motprestationer som exempelvis att stå till arbetsmarknadens förfogande enligt SoL 4:1 st. 2 (Erman 2006, s. 37; Lundgren & Sunesson 2021, s. 79; Minell 2001, s. 30). Om en klient ansöker om ekonomiskt bistånd och får

avslag på sin ansökan kan hen ansöka om nödbistånd. Samma sak gäller om klienten befinner sig i en akut nödsituation, utan att först ha ansökt om ekonomiskt bistånd. I SoL finns det ingen särskild paragraf om just nöd, utan vid beslut gällande nödbistånd, eller som det också kallas för akut bistånd, utgår socialtjänsten ifrån biståndsparagrafen SoL 4:1. När det gäller enskildas rätt till bistånd i akuta nödsituationer har kommunen det yttersta ansvaret (Socialstyrelsen 2021, ss. 48–49; prop. 2010/11:49, s. 36) och denna princip framgår i SoL 2:1 st. 1:

Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

(SoL 2:1 st. 1)

Oförutsägbara nödsituationer som personer har hamnat i kan alltså avhjälpas med ett akut nödbistånd (Socialstyrelsen 2021, s. 48; prop. 2010/11:49, s. 37). Vid en ansökan om nödbistånd ska socialtjänsten göra en individuell bedömning, eftersom det i SoL inte är reglerat vad det akuta biståndet ska innehålla (Socialstyrelsen 2021, s. 49). Hemresor inom eller utanför Sverige, tillfällig logi eller bistånd till mat är exempel på akut nödbistånd enligt förarbete till lagen (prop. 2010/11:49, s. 37). Syftet med nödbiståndet enligt Regeringen är att det ska hjälpa den enskilde att reda upp den akuta situationen (prop. 1979/80:1, s. 170).

3.2 Rättssystemet i Sverige

Rättssystemet i Sverige är indelat i två övergripande rättsområden, *civilrätt* och *offentlig rätt* (Staafl, Nyström & Zanderin 2016, s. 15). Inom civilrätten behandlas frågor som rör det privata och rättsförhållandet mellan privaträttsliga subjekt (ibid., s. 16). Inom den offentliga rätten behandlar man i stället rättsförhållandet mellan de offentliga institutionerna och enskilda, samt institutionernas verksamhet (ibid., s. 17).

3.2.1 Förvaltningsdomstolarna

I Sverige finns det tre olika typer av domstolar, de första kallas för de *allmänna domstolarna* som består av tingsrätter, hovrätter och Högsta domstolen (Justitiedepartementet 2015, s. 19; Warnling Conradson 2018, s. 40). I de allmänna domstolarna avgörs civilrättsliga mål och brottmål (Svensson 2017, s. 13). Därutöver finns de *allmänna förvaltningsdomstolarna* som består av förvaltningsrätter, kammarrätter och HFD, här avgörs offentligt rättsliga mål (Justitiedepartementet 2015, ss. 19–20). Slutligen finns det specialdomstolar, exempelvis Arbetsdomstolen (ibid., s. 19).

I de allmänna förvaltningsdomstolarna är förvaltningsrätten den första instansen, här dömer oftast en juristdomare samt tre nämndemän, i vissa enklare biståndsmål kan även förvaltningsrättsnotarier döma (Domstolsverket 2020, ss. 27–28). Juristdomare är en person med relevanta juridiska kunskaper genom utbildning och tjänstgöring inom domstolen (Sveriges domstolar 2021), medan nämndemän är förtroendevalda individer som ska representera folket (Sveriges domstolar u.å.). Förvaltningsrättsnotarier är individer som bland

annat arbetar med rättsutredningar (Sveriges domstolar 2020). Den andra instansen är kammarrätterna, här är det tre juristdomare som dömer och i vissa mål finns det även två nämndemän eller två särskilda ledamöter (Domstolsverket 2020, s. 29). HFD är slutligen den högsta och sista instansen. Här dömer ofta fem justitieråd, vilket är ledamöternas titel i den högsta instansen (ibid.). I alla tre instanser är handläggningen generellt skriftlig. Muntlig förhandling genomförs i de fall då det antas vara en fördel, främja ett snabbt avgörande eller om en part begär det (ibid., ss. 28–29), detta fastställs i förvaltningsprocesslagen (SFS 1971:291) [FPL] 9 § st. 1.

3.2.2 Överklagande

Om den enskilde är missnöjd med ett beslut från en förvaltningsmyndighet, exempelvis ett biståndsbeslut från socialtjänsten, har hen möjligheten att överklaga detta beslut till en överinstans såsom förvaltningsdomstolen (Warnling Conradson 2018, ss. 82, 93). Dock får man endast överklaga om beslutet är så kallat *överklagbart*. I förvaltningslagen (SFS 2017:900) [FL] 40–46 §§ beskrivs det vilka beslut som får överklagas och hur detta ska gå till (Warnling Conradson 2018, ss. 96–100). I SoL 16:3 framgår det även vilka av socialnämndens beslut som får överklagas, vilket bland annat är biståndsbeslut som tagits med stöd av SoL 4:1 (Lundgren & Sunesson 2021, s. 355).

Förvaltningsrätterna prövar alltså överklaganden av beslut från förvaltningsmyndigheter och under år 2020 avgjordes 34 117 mål enligt SoL av förvaltningsrätterna (Domstolsverket 2020, ss. 27, 30). Om någon av parterna i målet är missnöjd med förvaltningsrättens dom kan de överklaga detta beslut till kammarrätten, dock behöver man ofta ett prövningstillstånd (ibid., s. 28). Ett prövningstillstånd meddelar kammarrätten om de känner sig osäkra på om förvaltningsrätten dömt rätt, om ett prejudikatintresse finns eller av andra särskilda skäl (ibid.). Under år 2020 var det 2 262 mål enligt SoL som avgjordes av kammarrätterna (ibid., s. 38). Någon av parterna kan därefter överklaga kammarrättens beslut till HFD, här behöver man även ett prövningstillstånd, vilket HFD endast meddelar om beslutet kan få ett prejudicerande värde (ibid., s. 29). Under år 2020 var det 456 mål enligt SoL som blev avgjorda av HFD (ibid., s. 44).

3.3 Rättskälleläran

I Sverige är lagtext den primära rättskällan, det innebär att man först vänder sig till lagar om information gällande rättsregler (Staaf, Nyström & Zanderin 2016, s. 22). Dock kan domstolar eller myndigheter behöva ytterligare information när de ska tillämpa och tolka rättsregler (Svensson 2017, ss. 25–26). För att veta vilka källor som är relevanta använder man sig av den juridiska metoden *rättskälleläran* (ibid., s. 25). Som tidigare nämnts är lagtexten den primära rättskällan, därefter är det förarbeten bestående av utredningar samt förslag till lagtext vilka utgör grunden till en lag (ibid., ss. 16, 27). Efter förarbeten kommer rättspraxis som är beslut från domstolar med ett prejudicerande värde och ska fungera som en vägledning för andra (ibid., s. 15). Prejudicerande domar är särskilt viktiga vid ramlagstiftning eftersom ramlagar oftast är vaga, för att kunna förstå en rättsregel kan det därför vara nödvändigt att studera prejudikat (Staaf, Nyström & Zanderin 2016, s. 30). HFD avkunnar prejudicerande domar, dock får även

domar från kammarrätten ett visst prejudicerande värde om frågan inte har behandlats av HFD, genom att de "(...) kan ge en orientering om vad domstolarna har lyft fram i sina bedömningar i olika situationer" (Socialstyrelsen 2021, s. 32). Slutligen kan man även använda doktrin, vilket är den juridiska vetenskapliga litteraturen (Svensson 2017, s. 28). SoL och förarbeten till denna lag presenterades tidigare i avsnittet (se avsnitt 3.1.2). Därmed kommer vi presentera prejudicerande domar kopplade till nöd och nödbistånd här nedan.

3.3.1 Prejudicerande domar angående nödbistånd

Det finns ett fåtal prejudicerande domar som handlar om vem och i vilka situationer den enskilde har rätt till nödbistånd. I detta avsnitt kommer endast rättsfall från HFD presenteras, eftersom rättsfall från kammarrätten utgör studiens empiri. En prejudicerande dom som handlar om nödbistånd är RÅ 1995 ref. 56 (mål nr 3029–93). I detta rättsfall prövade Regeringsrätten [RÅ] (numera HFD) om den enskilde hade rätt till nödbistånd när hon använt sina inkomster, som översteg riksnormen för försörjningsstöd, för att betala räkningar, lån och skulder. Domstolen beslutade att då det handlade om ett visst akut nödtillfälle saknade det betydelse att hon vållat sitt eget nödläge, hon hade därför rätt till det sökta biståndet. I HFD 2017 ref. 51 (mål nr 342-344-16) poängterar rätten att om en person som på grund av ett rullande normöverskott får avslag på ekonomiskt bistånd, men ändå saknar medel för sin försörjning under en längre period, har man rätt till ekonomiskt bistånd. Nödbistånd var inte passande då det enligt domstolen inte handlade om en tillfällig eller akut situation.

HFD prövade i rättsfallet HFD 2017 ref. 33 (mål nr 1527-1529-16) om en person och hennes barn, som omfattas av lag (SFS 1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. [LMA], hade rätt till ekonomiskt bistånd eller nödbistånd. Domstolen kom fram till att en person som omfattas av denna lag inte hade rätt till bistånd enligt SoL 4:1, då LMA och SoL ska täcka samma behov. Detta gäller även när man inte har tillgång till bistånd genom LMA på grund av ett utvisningsbeslut. Vidare påpekar domstolen att personen inte hade rätt till nödbistånd genom SoL 4:3 eftersom denna paragraf förutsätter att bistånd enligt SoL 4:1 kan utges.

I HFD 2018 ref. 39 (mål nr 4464–17, 6418–17) kommer domstolen fram till att en person utan uppehållstillstånd eller uppehållsrätt i Sverige och som genomgår rättspsykiatrisk vård, och därför inte kan lämna landet frivilligt, ska behandlas som om de vistas lagligt i landet. Det innebär att man inte kan begränsa rätten till bistånd till akuta nödsituationer, utan biståndet ska tillförsäkra personen en skälig levnadsnivå. I HFD 2014 ref. 37 (mål nr 6146–12) kommer domstolen fram till att en person som inte hade anskaffat sig resehandlingar, som behövs för att kunna verkställa ett utvisningsbeslut, har rätt till ekonomiskt bistånd. Domstolen poängterar att man inte kan ställa andra krav på den stödsökande än sådana som godtagits i praxis eller som följer av SoL 4:4–6. De menar att eftersom det har gått en lång tid utan att utvisningsbeslutet har kunnat verkställas kan socialtjänsten inte endast utge nödbistånd.

4. Tidigare forskning

Under detta avsnitt kommer tidigare forskning redovisas som är relevant för studiens syfte.

Vi kunde tidigt uppmärksamma att forskning angående nödbistånd inte var vanligt förekommande. Dock valdes fyra närliggande områden: *Socialtjänstlagen som rättighetslag*, *Socialtjänstlagen som ramlag och dess tillämpning*, *Faktorer som påverkar socialtjänstens bedömningar och beslutsfattande* samt *Fattigdom - attityder och konsekvenser*. Forskning angående SoL som en rättighetslag redovisas eftersom syftet är att undersöka hur kammarrätten konstruerar nöd och rätten till nödbistånd. Nödbistånd beslutas utifrån SoL 4:1 och därför är det viktigt att ge läsaren en förståelse kring hur SoL är utformad. Vidare presenteras forskning som undersöker hur SoL som ramlag tillämpas i syfte att visa hur lagen används i praktiken. Därefter kommer forskning angående vad som påverkar socialtjänstens bedömningar att presenteras. Denna forskning presenteras eftersom socialtjänsten är den första instansen som tar beslut i biståndsansökningar. Detta ger därför läsaren en uppfattning om hur myndigheternas bedömningar och beslut går till, och vad som kan påverka detta. Slutligen presenteras forskning om attityder om och konsekvenser av fattigdom. Vi utgår i från att människor som söker nödbistånd, vid det tillfället, är i en ekonomisk utsatt position. Det blir därför relevant att presentera forskning angående vilka föreställningar/stereotyper det finns om denna grupp, samt vilka konsekvenser som följer av att leva i fattigdom.

4.1 Socialtjänstlagen som en rättighetslag

Hollander (1995, ss. 18, 55, 58) undersöker i sin studie rättighetslagstiftningarna SoL och lagen (SFS 1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade [LSS] och hur de tillämpas i praktiken genom intervjuer, enkäter och att analysera rättskällor. Även Vahlne Westerhäll (1986) har undersökt om rätten till bistånd enligt SoL 4:1 kan kallas för en rättighet. Båda forskarna undersöker detta genom att bland annat studera om det är möjligt att överklaga besluten som tas med stöd av denna lag, om verksamheten kontrolleras och om lagens förmåner samt innehåll är tydliga (Hollander 1995, s. 209; Vahlne Westerhäll 1986). Forskarna kommer fram till att SoL är en rättighetslag (Hollander 1995, s. 209) och att rätten till bistånd är en rättighet (Vahlne Westerhäll 1986) eftersom kriterierna, som nämndes tidigare, uppfylls. Hollander (1995, s. 209) påpekar dock att SoL's rättighetskomponenter är svagare i jämförelse med andra rättighetslagar, och att detta är på grund av att biståndsparagrafen SoL 4:1 inte tydligt anger vilka förutsättningar som ska förekomma för att lagen ska vara tillämplig eller anger de konkreta rättigheterna om rätt till bistånd föreligger (Hollander 1995, s. 209). Biståndsparagrafen definierar även inte vilka som har rätt till biståndet, vilket leder till att man i stället utgår från individens behov, som tas upp i SoL 4:1 st. 1 (ibid.). Vahlne Westerhäll (1986) påpekar även att biståndsparagrafen är vagt utformad, vilket kan negativt påverka rättssäkerhetskraven om förutsägbarhet och kontrollerbarhet. Hollander (1995, s. 209) menar vidare att utformningen av SoL leder till att den enskildes rätt till bistånd blir svagare.

Kjellbom (2017, s. 120) beskriver även SoL som en rättighetslag, hon påpekar att biståndsparagrafen SoL 4:1 st. 1 innehåller en rättighetsbestämmelse som anger att "Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd"

(SoL 4:1). Kjellbom (2017, s. 120) förklarar vidare att vid beslut av bistånd behöver man separera rättighetsbestämmelsen från biståndets innehåll, som inte preciseras i lagen. Avsaknaden av en tydlig förklaring på biståndets innehåll försvagar inte, enligt Kjellbom (2017, s. 120), rättigheten till bistånd. Detta skiljer sig från det Hollander (1995, s. 209) beskrivit i sin studie.

4.2 Socialtjänstlagen som en ramlag och dess tillämpning

Utifrån forskningen som presenterades ovan kan man betrakta SoL som en rättighetslag, och som tidigare har nämnts (se avsnitt 3.1.1) kan även lagen beskrivas som en ramlag. Kjellbom (2017, s. 121) är dock kritisk till detta, hon menar att en ramlag behöver fastställa gränser som visar inom vilka ramar man ska tillämpa lagen och att detta inte återfinns i SoL. Kjellbom (2017, ss. 121–122) beskriver att de total- och delmål som går att identifiera i SoL inte anger tydliga yttre gränser, utan är vaga och oklara. Hon gör här en jämförelse med brottsbalken (SFS 1962:700) [BrB] där domstolen vid påföljdsbestämningen har olika tydliga ramar i form av månader och år att förhålla sig till (Kjellbom 2017, s. 121).

Kjellbom (2017, ss. 117, 128) analyserade utifrån ett ram- och rättighetsperspektiv ett rättsfall från kammarrätten (mål-nr 5685–10) och kunde där urskilja att när socialnämnden eller domstolen använder en ramlös tolkningsmetod möjliggör detta en gränslös flexibilitet. Detta medför bland annat att behoven i en utredning inte behöver vara det centrala, utan fokus kan i stället riktas mot den enskildes beteende (Kjellbom 2017, s. 128). Den ramlösa tolkningsmetoden vid enskilda biståndsbedömningar blir problematisk eftersom den står i kontrast till lagens rättighetskaraktär och ignorerar biståndsparagrafens rättighetsbestämmelse (ibid., ss. 120, 128). Detta resultat kommer även Kjellbom (2015, s. 172) fram till i sin studie om ekonomiskt bistånd vid hyresskulder. I denna studie synliggör Kjellbom (2015, s. 172) att socialtjänstens bedömningar ibland utgår från en retrospektiv beteendebedömning, vilket leder till att SoL uppfattas som en ramlag i stället för en rättighetslag. Rättighetsbestämmelsen i SoL innebär att man ska utreda det aktuella behovet, alltså ska den enskildes beteende vid ansökningstillfället inte vara avgörande (Kjellbom 2017, s. 123). Dock visar Kjellboms (2017, s. 128) analys att domstolen och socialnämnden inte separerar på rättsföljd och rättsföljdens innehåll, vilket är på grund av att de använder en ramlös tolkningsmetod.

Kjellbom och Lundberg (2018, s. 67) har även genomfört en rättskartografisk analys av ett rättsfall från HFD (mål nr 1527-1629-16) där de urskiljer att domstolen intar en formalistisk hållning och därmed gör en formalistisk tolkning av begreppet *skälig levnadsnivå* som finns i SoL 4:1. Detta medför att domstolen ignorerar kontextuella förhållandena, *verkligheten* blir inte det avgörande utan det blir formella på förhand uppställda kriterier som styr vad som ska omfattas i bedömningen (Kjellbom & Lundberg 2018, ss. 64, 66). Kjellbom och Lundberg (2018, ss. 59, 69) ställer sig kritiska till att SoL ska tolkas formalistiskt då det är en behovslag, vilket innebär att orsakerna till behovens uppkomst bör ha en underordnad betydelse vid en nödbiståndsbedömning.

Kjellbom (2009, ss. 80–81, 100) har vidare genomfört en textanalys och studerat 26 kommunala riktlinjer i Stockholms län när det gäller bistånd till hyresskulder och hur variationerna i dessa riktlinjer påverkar rättssäkerheten. Kjellbom (2009, s. 100) menar att biståndsparagrafens komplexitet gör det svårt för icke-jurister att tillämpa lagen och för att tolka paragrafen behövs dessutom olika metoder och kunskapskällor. Denna komplexitet påverkar rättssäkerheten då det finns många oklarheter (Kjellbom 2009, s. 100). Panican och Ulmestig (2016, s. 467), som har undersökt om den sociala rättigheten till ekonomiskt bistånd är en del av det T.H. Marshall har beskrivit som det sociala medborgarskapet, har även kritiserat hur SoL är utformad. Panican och Ulmestig (2016, s. 479) anser att eftersom SoL är en ramlag innebär det att kommunerna själva har skyldigheten att utforma mer detaljerade regler angående ekonomiskt bistånd. Hur reglerna utformas påverkas av den kommunala ledningen, finansieringen och socialarbetarnas egna bedömningar (Panican & Ulmestig 2016, s. 481). Panican och Ulmestig (2016, s. 481) menar att detta medför att lagen inte garanterar jämlikhet mellan klienterna, utan blir socialarbetarnas uppgift att precisera vilka krav som ska ställas på stödsökande. Klienterna kan därför inte förvänta sig förutsägbarhet eller likabehandling (Panican & Ulmestig 2016, s. 481).

4.3 Faktorer som påverkar socialtjänstens bedömningar och beslutsfattande

Nordlander (2006, ss. 38, 83, 140) använde instrumentet *Systematic Planned Practice* för att undersöka socialarbetares kunskapsanvändning i utredningsarbete, och hans resultat visar att användandet av lagar som kunskapskälla är låg. Av de 21 ärenden som Nordlander (2006, s. 191) undersökte var det endast fem procent som använde lagar som kunskapskälla. Åström (1988, ss. 201, 203) såg dylikt i sin studie att väldigt få socialarbetare angav att kunskaper om formella regelsystem som viktiga vid beslutsfattande, främst var det Socialstyrelsens allmänna råd som användes som beslutsunderlag. Braye, Preston-Shoot och Wigley (2011, ss. 75–76) har undersökt, genom intervjuer och att analysera utredningar, på vilket sätt brittiska socialarbetare inkorporerar lagen i sitt beslutsfattande. Deras resultat visar att socialarbetarnas referenser till lagstiftning ofta är utsagda (Braye, Preston-Shoot & Wigley 2011, s. 81).

Det har genomförts mycket forskning kring vilka faktorer hos socialsekreterare och klienter som påverkar bedömningen vid en ansökan om ekonomiskt bistånd. Forskningen visar bland annat att socialarbetare med mer arbetslivserfarenhet är mindre benägna att bevilja en ansökan (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017, s. 719). Forskning visar även att den stödsökandes kön påverkar bedömningen och detta har bland annat undersökts i en studie av Stranz, Karlsson och Wiklund (2017, s. 719), där forskarna analyserade 423 ansökningar i 25 kommuner i Sverige genom att samla in data genom enkäter. De kunde urskilja att kvinnor hade 20 procent större chans att bli beviljade ekonomiskt bistånd än män (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017, s. 719). Hussénus (2021, ss. 22, 29), som analyserade 423 ansökningar om ekonomiskt bistånd och kompletterade med enkäter, menar att en förklaring till detta är att socialarbetare har högre förväntningar på att män ska vara familjeförsörjare och därför är mer strikta mot manliga klienter. Fäldt och Kullberg (2012, s. 721), som genomförde en enkätstudie med vinjettmetod, kunde urskilja att klienter ses ur ett stereotypt könsperspektiv där den manliga klientens situation och problematik inte anses vara lika allvarlig som kvinnans på grund av den traditionella bilden av manlighet. Kullberg (2005, ss. 373, 375, 378–379), som också

genomförde en enkät- och vinjettstudie, såg även att ensamstående män och kvinnor bedöms på olika sätt, eftersom det ansågs att männen själva bör lösa sin situation och försörjning i högre utsträckning genom att motiveras till att söka arbete.

Vidare visar forskningen att det är mer sannolikt att utlandsfödda kvinnor beviljas stöd än män som är födda i Sverige (Hussénius 2021, s. 29). Detta menar Hussénius (2021, s. 29) kan vara för att socialarbetare är mer benägna att bevilja en ansökan om man vet att den stödsökande har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Därutöver visar forskning att utlandsfödda män i samborelationer med eller utan barn, har en större chans att få sitt bistånd beviljat (Hussénius 2021, s. 30). Detta skiljer sig från kvinnor som är föräldrar, då denna faktor framstår som något som minskar deras chans att få biståndet beviljat (ibid.). Stranz, Karlsson och Wiklunds (2017, s. 720) resultat visar dock på att ensamstående föräldrar överlag har en lägre chans att få sin ansökan om ekonomiskt bistånd beviljad. De tror att en förklaring till detta är att ensamstående föräldrar kan ha det svårare att komma in på arbetsmarknaden och därför har socialsekreterarna föreställningen att de inte anstränger sig tillräckligt för att nå självförsörjning (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017, s. 720).

Kjellbom (2015, ss. 154, 156) undersökte i sin studie hur ekonomiskt bistånd vid hyresskulder i Stockholms län behandlas samt vilka arbetsplatsnormer som påverkar socialtjänstens bedömningar. Kjellbom (2015, s. 157) undersökte detta genom att studera socialtjänstens dokumentation, samt genom intervjuer med handläggare eller chefer för ekonomiskt bistånd. De normer Kjellbom (2015) bland annat kunde identifiera var prioritets-, egenansvars-, orsaks- och behovsnormen. Prioritetsnormen är en norm som utgår från att vissa grupper behöver positiv särbehandling (Kjellbom 2015, s. 163). Egenansvarsnormen utgår från att de stödsökande har ett eget ansvar och bör därför agera ekonomiskt rationellt i samband med en ansökan (ibid., s. 164). Denna norm är retrospektiv då man bedömer den enskildes beteende och inte behov (ibid., ss. 164–165). Orsaksnormen anger dock vissa accepterade skäl till irrationellt beteende, vilket leder till att man ställer lägre krav på den stödsökande. Denna norm blev aktuell om exempelvis skulden hade uppstått på grund av ålder, psykisk ohälsa, missbruksproblematik eller att man har blivit utsatt för våld i en nära relation som kvinna (ibid, s. 166). Slutligen identifierade även Kjellbom (2015, s. 169) behovsnormen som utgår från att en ansökan bör bifallas om den stödsökande får allvarliga konsekvenser om behoven inte tillgodoses.

4.4 Fattigdom - attityder och konsekvenser

Cozzarelli, Wilkinson och Tagler (2001, s. 211) undersökte i en enkätstudie amerikaners attityd gentemot fattigdom och vilka egenskaper de tillskriver fattiga. Deras resultat visar att stereotyperna folk hade om fattiga var övervägande negativa. Respondenterna uppfattade denna grupp som utbildade, omotiverade, lata och ansvarslösa (Cozzarelli, Wilkinson & Tagler 2001, s. 214). Respondenterna var även benägna att skylla fattigdom på de fattiga själva, dock varierade detta och vilka stereotyper som man hade om fattiga beroende på respondenternas egna sociodemografiska bakgrund (ibid., s. 225). Lindqvist, Björklund och Bäckström (2017, s. 234) fick fram liknande resultat i sin studie, här fick bland annat 102 svenska respondenter

uppges vad de förknippar med människor som lever i ekonomisk utsatthet. Det forskarna kunde urskilja var att respondenterna associerade personer som uppbär bistånd med personliga egenskaper såsom lathet, utbildad, ointelligent och att de var beroende av droger eller alkohol (Lindqvist, Björklund & Bäckström 2017, s. 236).

I Underlids (2005, ss. 273, 275) kvalitativa studie med hermeneutisk fenomenologisk ansats, intervjuades totalt 25 kvinnor och män i Norge mellan 20–66 år som uppbar ett långvarigt ekonomiskt bistånd från socialtjänsten. Syftet med studien var att få ta del av personernas subjektiva livsvärld och verklighet av att leva fattigt i en rik välfärdsstat (Underlid 2005, s. 273). Informanterna i studien upplevde att andra i samhället, som exempelvis socialsekreterare, såg ner på dem och ansåg att de var lata och värdelösa (ibid., ss. 276, 279). Dessutom upplevde informanterna att socialsekreterarna la skulden på de stödsökande och menade att de har ett eget ansvar över sin situation (ibid., s. 279). Två tredjedelar av informanterna kände att deras ekonomiska problem ökade deras egna skam- och skuld känslor, exempelvis upplevde en informant som uppbar ekonomiskt bistånd att andra tycker att hen "mjölkar systemet" (ibid., ss. 276, 280).

Européernas tankar kring fattigdom ur ett individualistiskt perspektiv undersöktes i Kallio och Niemeläs (2014, ss. 119–120) studie genom att de analyserade svaren i 2007 års Eurobarometer 67.1. Respondenterna som var 15 år och äldre och kom från 26 olika europeiska länder, svarade på frågor gällande attityder kring fattiga personer och fattigdom (Kallio & Niemelä 2014, s. 120). Exempelvis kunde frågorna handla om varför människor är i nöd och om det beror på lathet hos personer, eller om fattigdom existerar på grund av orättvisor i samhället (ibid.). Kallio och Niemelä (2014, ss. 121–122) kunde urskilja att respondenterna från Sverige var minst benägna att nämna att brist på viljestyrka och lathet hos människor ger upphov till fattigdom i samhället. Detta skiljer sig från forskningen som presenterades tidigare (Lindqvist, Björklund & Bäckström 2017, s. 236). Däremot såg respondenterna i andra länder, som exempelvis i Östeuropa, medelhavsländerna samt Storbritannien, fattigdom ur ett mer individualistiskt perspektiv där de skyllde fattigdomen på de fattiga själva (Kallio & Niemelä 2014, s. 126). Studien fann även att det fanns köns-, klass- och ålderskillnader på huruvida fattigdom ses ur ett individualistiskt perspektiv, där bland annat de i medelåldern inte ansåg att fattigdom berodde på individen själv (ibid., s. 123). Människor som aldrig har haft ekonomiska problem stödde det individualistiska perspektivet där fattigdom inte berodde på strukturer i samhället utan mer på dem fattiga själva (ibid.). När det gäller könsskillnader på svaren som analyserades i studien ansågs kvinnor vara mindre benägna att skylla på dem fattiga själva, det vill säga de såg inte fattigdom ur ett individualistiskt perspektiv (ibid.).

I en amerikansk studie om ungdomars hälsa och bostadsosäkerhet undersökte Marcal och Maguire-Jack (2021, s. 1) om detta var kopplat till att familjerna hade mer kontakt med den sociala barnavården och rättsväsendet. Informanterna i studien var amerikanska mammor till barn födda mellan åren 1998–2000, de blev intervjuade när barnen var nyfödda samt när de var 1, 3, 5, 9 och 15 år gamla (Marcal & Maguire-Jack 2021, ss. 3–4). Relationen mellan oberoende och beroende variabler, som exempelvis den sociala barnavården, rättsväsendet, brottslighet, ungdomsdepression samt bostadsosäkerhet, undersöktes i studien genom att forskarna använde

sig av den statistiska tekniken och metoden strukturell ekvationsmodellering (ibid., ss. 1, 8). Studiens resultat visade på en ökad kontakt med den sociala barnvården samt rättsväsendet hos familjer som upplever bostadsosäkerhet, exempelvis fanns det en högre sannolikhet att mammorna i studien kontaktade rättsväsendet och den sociala barnvården när deras barn var 9 år gamla om familjen upplevde en bostadsosäkerhet när barnen var 5 år gamla (ibid., s. 6). Även depression hos ungdomarna vid 15 års ålder var starkt kopplad till bostadsosäkerheten som de upplevde 10 år tidigare, alltså när de var 5 år gamla (ibid., s. 6). Marcal och Maguire-Jack (2021, ss. 6–7) framhåller att studien pekar på att bostadsosäkerhet påverkar ungdomarnas liv och hälsa under en längre period i deras liv, det vill säga flera år efter att de har upplevt en bostadsosäkerhet inom familjen.

5. Teori

I följande avsnitt kommer de teoretiska perspektiven och begreppen som användes vid analysen av empirin att presenteras. De valda teorierna är *socialkonstruktionism* och *rättssociologi*, därutöver har vi även valt de teoretiska begreppen *formell rättssäkerhet* och *materiell rättssäkerhet*. På vilket sätt de teoretiska perspektiven och begreppen kompletterar varandra och hur de har använts för att synliggöra kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd, samt hur dessa konstruktioner påverkar rättssäkerheten kommer att redovisas nedan.

5.1 Socialkonstruktionism

Socialkonstruktionismens grundtanke är att människor konstruerar meningar, positioner, regler och kunskap genom social interaktion (Burr 2015, ss. 4–5; Sohlberg & Sohlberg 2019, s. 317; Wenneberg 2010, s. 29). Sociala konstruktioner är alltså ett resultat av sociala processer, där man skapar kategorier och associerar dem med olika roller samt handlingsmönster (Allwood & Erikson 2017, ss. 145–146). Allwood och Erikson (2017, s. 146) menar att på detta sätt skapas en bild över vad människor betraktar som normalt och avvikande. Burr (2015, s. 4) menar att det även är genom dessa kategoriseringar som människor förstår sin omvärld. Wenneberg (2010, s. 58) beskriver likaså att normer och sociala handlingar i samhället är sociala konstruktioner, som är ett resultat av sociala processer. En del konstruktioner i människors vardagliga liv kan uppfattas som självklara, naturliga och/eller oproblematiska, och ett exempel på detta är uppdelningen samt normer kopplat till kön (Burr 2015, s. 3; Wenneberg 2010, s. 69). Feministisk forskning som tillämpar socialkonstruktionismen menar exempelvis att skillnaden man gör mellan män och kvinnor är en produkt av sociala processer och är inte baserat på biologiska skillnader (Wenneberg 2010, s. 65).

Då sociala konstruktioner är en produkt av sociala interaktioner ifrågasätter socialkonstruktionismen föreställningen om att det finns en objektiv sanning (Burr 2015, s. 2; Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11). Med socialkonstruktionismen som perspektiv intar forskaren en kritisk ställning till saker människor tar för givet eller det som anses vara naturligt (Burr 2015, s. 2; Wenneberg 2010, s. 58). Wenneberg (2010, ss. 58, 66) förklarar att man tillämpar socialkonstruktionism vid tillfällen då man vill bryta ner traditionella föreställningar, för att på detta sätt erhålla en djupare förståelse för olika sociala företeelser och hur detta skapas samt upprätthålls genom social interaktion. Burr (2015, s. 9) poängterar att då människor konstruerar sin verklighet kan forskaren, beroende på vilken position hen intar, få fram en version av verkligheten. Då syftet med denna studie är att analysera hur kammarrätten konstruerar nöd och rätten till nödbistånd, innebär det att vi får fram kammarrättens verklighet med hjälp av detta teoretiska perspektiv.

Vid första anblick kan *nöd* och *nödbistånd* anses vara ganska oproblematiska, människor kan ha sin egen eller en delad bild och kategoriseringar av vad detta innebär och i vilka situationer den stödsökande har rätt till ett sådant bistånd. Därför blir socialkonstruktionismen med dess kritiska inställning ett lämpligt teoretiskt perspektiv i denna studie. Vi kan genom detta perspektiv synliggöra kammarrättens konstruktioner och vad som de betraktar som normalt och

avvikande kopplat till detta (Sohlberg & Sohlberg 2019, s. 313). På detta sätt kan vi även lyfta fram vilka följder kammarrättens konstruktioner har för dem stödsökande (Allwood & Erikson 2017, s. 147). Sociala konstruktioner är bundet till makt eftersom om en person avviker från det som anses vara normalt kan det medföra konsekvenser för hen (Burr 2015, s. 5). Vi kan alltså även synliggöra vilka som faller utanför konstruktionen av nöd samt de som inte har rätt till nödbistånd.

5.2 Rättssociologi

Inom rättssociologin studerar man förhållandet mellan rätten och samhället, där syftet är att beskriva och analysera rättsliga sammanhang, orsaker och konsekvenser (Hollander 2009, ss. 39–40; Schoultz & Nafstad, 2020, s. 16). Rättssociologins främsta uppgift är att studera ‘‘rättsreglernas och de rättsliga institutionernas betydelse i organiserandet av mänsklig samverkan’’ (Stjernquist 1983, s. 7). Inom rättssociologin betraktar man rättsordningen som ett system av normer som anpassar sig efter samhällets förändringar och utveckling (Torpman 2002, s. 58). Hydén (2002, s. 114) förklarar att normer är en del av olika handlingssystem, exempelvis de ekonomiska-, socio-kulturella- eller politiska systemen. Rättsystemet ska dock inte, enligt Hydén (2002, s. 114), betraktas som ett eget normproducerande system eftersom rätten hjälper till att omformulera eller påverka ursprungliga normers innehåll. Normer som återfinns inom rättsystemet kallas för *rättsregler*, vilket innebär att normen fått en särskild status genom att den kan upprätthållas genom statligt tvång (Hydén 2002, s. 131). Då man har denna syn på normer innebär det att när man studerar rätten studerar man även normer (Baier & Svensson 2018, s. 16).

Till skillnad från rättsdogmatiken, som har ett internt perspektiv och undersöker hur rätten bör vara konstruerad, erbjuder rättssociologin ett ‘‘(...) externt perspektiv på hur rätten faktiskt är’’ (Banakar 2020, s. 31). Det externa perspektivet medför att forskaren har ett samhällsvetenskapligt perspektiv på rätten (Hydén 2002, s. 129). Forskaren analyserar därmed den sociala verkligheten i stället för att lägga fokus på att tolka rättsreglernas innehåll, rätten ses alltså som en del av en helhet (Mathiesen 2007, ss. 14–15). Eftersom vi kommer att analysera domar som används för att förstå rättsregler, har vi ett inifrånperspektiv, men med hjälp av rättssociologin kan vi få det externa perspektivet och därmed analysera konsekvenserna av kammarrättens konstruktioner. Genom att använda rättssociologin som teoretiskt perspektiv kan vi även vid analysen få en förståelse för hur rätten påverkar samhället och vice versa. Man kan på detta sätt även få syn på hur faktorer utanför lagen, exempelvis samhällsnormer, påverkar kammarrättens bedömning samt om det påverkar deras konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd. Rättssociologin och socialkonstruktionismen tillsammans möjliggör således att vi kan analysera sociala konstruktioner och därmed rättsliga normer kopplade till nöd och nödbistånd. De kompletterar varandra genom att båda behandlar sociala konstruktioner, socialkonstruktionismen ger oss en förståelse för hur sociala konstruktioner skapas och upprätthålls, medan rättssociologin kompletterar detta perspektiv genom att erbjuda en förståelse för hur konstruktionerna kan bli till rättsliga normer och hur den sociala verkligheten och rätten påverkar varandra. Vi kommer alltså inte betrakta rätten som ett slutet system (Mathiesen 2007, s. 20). Rättssociologin gör det även möjligt, precis som

socialkonstruktionismen, att belysa de konsekvenser som följer av kammarrättens konstruktioner.

5.3 Formell och materiell rättssäkerhet

För att en verksamhet ska fungera effektivt behöver den uppfattas som legitim och därför behöver allmänheten ha förtroende för verksamheten (Svensson 2007, s. 30). Svensson (2007, s. 30) menar därför att besluten som verksamheten tar behöver anses vara rättssäkra eller rättvisa. Rättssäker maktutövning associeras oftast med att lagstiftningen inte påverkas av utomstående faktorer, eftersom individer under dessa omständigheter kan förutse hur de rättsliga besluten kommer att se ut (Bendz 2010, s. 3). Bendz (2010, s. 4) förklarar att rättssäkerhet är något som bör genomsyra både domstolarna och den offentliga förvaltningen i Sverige, detta är även inskrivet i Sveriges grundlag. I Regeringsformen (SFS 1974:152) [RF] 1:9 står det att domstolar och förvaltningsmyndigheter "(...) ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet" (RF 1:9). Bendz (2010, s. 4) menar att denna paragraf är ett uttryck för att domstolen och offentliga förvaltningar ska agera förutsägbart.

Det är vanligt att göra en skillnad på formell och materiell rättssäkerhet (Svensson 2007, s. 37). Svensson (2007, s. 37) förklarar att man uppnår formell rättssäkerhet om de rättsliga besluten är förutsägbara, eftersom människor under dessa omständigheter kan anpassa sig efter det som står i lagen. Bendz (2010, s. 7) menar att en central utgångspunkt för den formella rättssäkerheten är att maktutövning genomförs i överensstämmelse med lagarna. Detta kallas även för *legalitetsprincipen* och återfinns i FL 5 § st. 1 (Warnling Conradson 2018, s. 27) och i RF 1:1. I FL beskriver man att myndigheter endast får "(...) vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen" (FL 5 § st. 1).

Materiell rättssäkerhet förklarar Svensson (2007, s. 37) i stället handlar om att de rättsliga besluten både är förutsägbara och etiskt godtagbara. Vad som anses vara etiskt godtagbart kan dock vara svårt att avgöra eftersom detta kan variera beroende på vem man frågar. I denna studie kommer därför Lindkvists (2019) begrepp *materiellt korrekta beslut* användas för att analysera om kammarrättens konstruktioner påverkar den materiella rättssäkerheten. Lindkvist (2019, s. 17) förklarar att materiellt korrekta beslut är beslut "(...) som överensstämmer med eller motsvarar de verkliga förhållandena" (Lindkvist 2019, s. 17). Enligt Lindkvist (2019, ss. 29–30) ökar myndigheternas utredningsskyldighet förutsättningarna för att man ska kunna ta ett materiellt korrekt beslut, eftersom desto mer information man har desto större sannolikhet är det att beslutet blir materiellt rätt. Domstolens utredningsskyldighet framkommer i FPL:

Rätten ska se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver.

Genom frågor och påpekanden ska rätten verka för att parterna avhjälper otydligheter och ofullständigheter i sina framställningar.

Rätten ska se till att inget onödigt förs in i målet.

Överflödigt utredning får avvisas.

(FPL 8:1)

Även socialtjänsten har ett utredningsansvar vilket framkommer i FL 23 §, SoL 11:1 st. 1 och i förarbeten till SoL (prop. 1979/80:1, ss. 562, 398). Den utredningsskyldighet domstolarna och förvaltningsmyndigheterna kallas även för *officialprincipen* (Warnling Conradson 2018, s. 64). Enligt dessa lagrum har alltså socialtjänsten samt domstolarna en utredningsskyldighet som ska leda till korrekta beslut, vilket innebär att deras utredningar bör leda till det Lindkvist (2019, ss. 29–30) kallar för materiellt korrekta beslut.

Genom att använda begreppen formell och materiell rättssäkerhet kan vi analysera om kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd påverkar rättssäkerheten. Vi kan synliggöra och analysera om förutsägbarheten i kammarrättens bedömningar och beslut påverkas av deras konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd, samt om bedömningarna och besluten överensstämmer med verkligheten. Då vi i denna studie avser att analysera kammarrättens konstruktion och med hjälp av socialkonstruktionismen få fram deras verklighet, innebär det att vi kommer analysera hur deras bedömningar stämmer överens med deras egna konstruerade verklighet. Som tidigare nämnts (se avsnitt 5.1 och 5.2) kan vi med hjälp av socialkonstruktionismen och rättssociologin synliggöra vilka följder kammarrättens konstruktioner har för de stödsökande. Genom att även använda de presenterade teoretiska begreppen, kan vi vidare analysera om konstruktionerna har konsekvenser för individer som ansöker om nödbistånd och på vilket sätt detta påverkar rättssäkerheten.

6. Metod

I detta avsnitt kommer studiens kunskapsteoretiska förankring och metodval att presenteras. Vidare presenteras studiens empiri, hur datainsamlingen och urvalet har gått till samt på vilket sätt analysen har genomförts. Slutligen kommer studiens kvalitet samt etiska överväganden att diskuteras.

6.1 Kunskapsteoretisk förankring och metodval

Kunskapsteori, som även kallas för epistemologi, handlar om hur man erhåller kunskap och på vilket sätt man kan legitimera den (Sohlberg & Sohlberg 2019, ss. 74–75). Socialkonstruktionismen har tidigare presenterats (se avsnitt 5.1) och är en av studiens teoretiska utgångspunkter vid analys av empirin, men den är även studiens kunskapsteoretiska förankring. Det innebär att man utgår ifrån att kunskap blir socialt konstruerad genom sociala processer, och därför vill forskaren undersöka hur kunskapen har producerats (Wenneberg 2010, ss. 29–30). Då studiens syfte har varit att undersöka hur nöd och rätten till nödbistånd konstrueras av kammarrätten, har studien en socialkonstruktionistisk kunskapsteoretisk förankring.

Kvantitativ metod fokuserar på mätbara dimensioner längs en skala med exempelvis olika variabler, medan kvalitativ metod handlar om att utifrån ett teoretiskt sammanhang få komplexa beskrivningar och djupare kunskap om olika förhållanden (Patel & Davidson 2019, s. 150; Sohlberg & Sohlberg 2019, ss. 119, 121). Tolkande analyser på ord och språk är vanligt inom kvalitativ metod, för att bland annat kunna utforska människors subjektiva upplevelser (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström 2013, ss. 51–53; Patel & Davidson 2019, ss. 52, 55). I denna studie använder vi en kvalitativ metod i form av textanalys, eftersom syftet är att få en nyanserad och en djupare insikt av konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd (Johannessen, Tufte & Christoffersen 2020, ss. 15–16; Patel & Davidson 2019, s. 55).

6.2 Datainsamlingsmetod och empiri

För att kunna besvara våra frågeställningar i denna studie har vi valt dokumentstudier, där syftet med denna typ av datainsamlingsmetod är att studera befintliga dokument (Patel & Davidson 2019, s. 87). Enligt Patel och Davidson (2019, s. 88) söker man dokumenten i en dokumentstudie genom att vända sig till olika instanser, och det är frågeställningen samt typ av dokument som styr inom vilken instans man söker dokumenten. Dokument kan exempelvis vara offentliga handlingar som finns i statliga arkiv (Patel & Davidson 2019, s. 88). Då vårt syfte i denna studie är att bland annat analysera hur nöd och rätten till nödbistånd konstrueras av kammarrätten i rättspraxis, är rättsfall de dokument som analyserades i denna dokumentstudie. Patel och Davidson (2019, s. 89) framhåller att faktorer som tiden man har på sig att analysera och samla in materialet samt studiens frågeställning, påverkar mängden material som kan samlas in i en dokumentstudie.

Då frågeställningarna i denna studie utgår ifrån hur nöd och rätten till nödbistånd konstrueras av kammarrätten, består empirin av kammarrättsdomar från rättsdatabasen *JP Student Social*. Empiri, som även kallas för data, är representationer av verkligheten (Johannessen, Tufte &

Christoffersen 2020, s. 20). Valet att analysera kammarrättsdomar baserar sig på att i och med att SoL beskrivs som en ramlag kan det vara nödvändigt att studera prejudikat (Staaf, Nyström & Zanderin 2016, s. 30). Dock finns det inte många prejudicerande rättsfall angående nödbistånd från HFD (se avsnitt 3.3.1). Därför ansåg vi att kammarrätten som andra instans i de allmänna förvaltningsdomstolarna var ett bra val för att undersöka konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd, och som tidigare nämnts (se avsnitt 3.3.1) får domar från kammarrätten ett visst prejudicerande värde (Socialstyrelsen 2021, s. 32).

6.3 Urval

I denna studie använde vi oss av ett kriteriestyrt urval, vilket är en målstyrd urvalsmetod, eftersom syftet inte var att analysera slumpmässiga rättsfall (Bryman 2018, s. 496). Vi har på ett strategiskt sätt valt ut rättsfall till analysen genom att fastställa kriterier baserat på våra frågeställningar. Det första kriteriet var att domarna skulle komma från kammarrätten och/eller HFD. Det andra kriteriet var att domarna skulle ha beslutats under de senaste 11 åren, och därför valde vi datumintervallet 1 januari 2010 - 1 januari 2021. Vi valde detta datumintervall för att säkerställa att vi fick tillräckligt många relevanta domar för att kunna besvara studiens frågeställningar. Det sista kriteriet var att rättsfallen skulle beröra SoL 4:1 och nöd. Vi började med att ange dessa kriterier i rättsdatabasen *JP Student Social* och sökordet *nödbistånd*. Detta resulterade i att vi fick fram 41 rättsfall, varav det fanns tre dubletter i denna sökning. När vi gick igenom dessa rättsfall märkte vi att det inte finns ett enhetligt språkbruk när det kommer till nödbistånd, utan ibland användes begreppen *nödsituation*, *nödläge*, *nödprövning*, *matpengar*, *akutbistånd*, *matnorm* samt *reducerad riksnorm*. Detta gjorde det svårt att veta exakt vilket/vilka sökord man behöver använda sig av för att hitta alla relevanta rättsfall som prövar nödbistånd eller uttalar sig om nöd kopplat till SoL 4:1. Vi valde till slut att göra en ytterligare sökning med sökordet *nödsituation* med samma kriterier som nämndes tidigare, och fick då fram 244 rättsfall varav 24 var dubletter. Totalt fick vi alltså fram 285 träffar med sökorden *nödsituation* och *nödbistånd*, och av dessa var det 258 som var unika rättsfall.

Vi läste igenom de 258 rättsfallen för att kunna urskilja vilka rättsfall som var relevanta för analysen. För att kunna avgöra detta skapade vi en så kallad guide som består av frågor som vi ville att rättsfallen skulle besvara (se bilaga 1). Vi utgick från studiens frågeställningar och syfte när vi formulerade frågorna i denna guide. Avsikten med guiden var att den skulle vara behjälplig för oss när vi gjorde vårt slutliga urval, och i längden besvara studiens frågeställningar och uppnå studiens syfte. Från den första sökningen med sökordet *nödbistånd* var det 11 relevanta rättsfall och från den andra sökningen med sökordet *nödsituation* var det 31 relevanta rättsfall, alltså totalt 42 rättsfall. Dessa 42 rättsfall som utgör studiens empiri besvarar därför en eller flera frågor från guiden. Vidare valde vi att endast fokusera på rättsfall på kammarättsnivå trots att HFD har ett högt prejudicerande värde, eftersom de sex rättsfallen som vi hittade på HFD-nivå inte besvarade frågorna i guiden. Det vill säga rättsfallen tog ej upp relevanta förhållanden som vi kunde analysera gällande nöd och rätten till nödbistånd.

Den del av rättsfallen som utgör studiens empiri är kammarrättens bedömning, som även kallas för *domskäl*, följaktligen analyserade vi exempelvis inte parternas yrkanden i denna studie eftersom det är kammarrättens konstruktion som avses att analyseras. I de rättsfall där det stod

att kammarrätten delar förvaltningsrättens bedömning valde vi dock att även ha med förvaltningsrättens bedömningar som en del av studiens empiri.

6.4 Analysmetod

Innehållsanalys är en typ av textanalys där syftet är att få en bredare förståelse av ett textinnehåll för att kunna besvara forskningsfrågor genom att systematiskt kategorisera delar av innehållet (Boréus & Kohl 2018, ss. 49–50). Boréus och Kohl (2018, s. 51) skriver att vad en text verkligen säger, det vill säga textens innebördsaspekt, inom samhällsvetenskapen kan analyseras med hjälp av denna metod. Enligt Boréus och Kohl (2018, s. 53) är det lämpligt att använda innehållsanalys som metod när man vill undersöka på vilket sätt något värderas i olika källor, det vill säga om ett fenomen värderas på ett positivt eller negativt sätt. Innehållsanalys passar därför som analysmetod i denna studie, då frågeställningarna till viss del handlar om en värdering av nöd och hur det har konstruerats och tolkats i de kammarrättsdomar som har analyserats.

När man kombinerar och pendlar mellan den induktiva och deduktiva ansatsen kallas det för abduktiv ansats (Graneheim, Lindgren & Lundman 2017, s. 31; Patel & Davidson 2019, s. 27). I denna studie valde vi innehållsanalys med en abduktiv ansats som analysmetod. När vi påbörjade analysprocessen styrde inte våra teoretiska utgångspunkter det vi letade efter, det vill säga de kategorier i rättsfallen som analyserades fram gjordes utifrån den induktiva ansatsen för att kunna hitta mönster i materialet (Isaksson 2021, s. 286; Johannessen, Tufte & Christoffersen 2020, s. 37; Patel & Davidson 2019, s. 27). Därefter när vi sedan hade fått fram våra kategorier analyserade vi materialet utifrån en deduktiv ansats, eftersom vi utgick ifrån teoretiska utgångspunkter och den tidigare forskningen för att kunna dra slutsatser utifrån empirin (Isaksson 2021, ss. 286–287; Johannessen, Tufte & Christoffersen 2020, s. 37; Patel & Davidson 2019, ss. 26, 29). Vi använde oss av innehållsanalys för att analysera empirin gällande vad som ingår och vad som inte ingår i nöd och rätten till nödbistånd genom att utgå ifrån kammarrättens perspektiv. Nästa steg i analysen var att fokusera på själva rättsosäkerheten eftersom det inte finns någon särskild paragraf i SoL om just nöd, då beslutsfattare vid socialtjänsten utgår ifrån SoL 4:1 när de fattar beslut gällande nödbistånd.

Graneheim, Lindgren och Lundman (2017, s. 33) hävdar att det behöver finnas tillräckligt med material att analysera när man väljer innehållsanalys, eftersom denna analysmetod fokuserar på variationen i innehållet. Vår målsättning var att hitta minst 20 rättsfall att analysera med hjälp av sökordet *nödbistånd*, men eftersom vi endast hittade 11 relevanta rättsfall valde vi att utöka sökningen för att hitta fler relevanta rättsfall (se avsnitt 6.3). Analysenhet inom innehållsanalys är den text man läser innan man tar fram de meningsbärande enheterna (Graneheim & Lundman 2004, s. 106). Analysprocessen påbörjades genom att vi först läste igenom vår analysenhet, det vill säga domskälen i de 42 rättsfallen. Manifest innehållsanalys och latent innehållsanalys är två olika sätt att analysera inom innehållsanalys, där manifest fokuserar på det som sägs i en text (ibid.) och det var även det som vi valde att fokusera på när vi analyserade rättsfallen i denna studie. Nästa steg i analysprocessen var att vi valde ut delar av rättsfallen som vi ansåg var kopplade till frågorna i guiden och därmed studiens frågeställningar. Dessa meningar kallas för meningsbärande enheter, därefter kortade vi ner dessa meningar genom

meningskondensering (Graneheim & Lundman 2004, s. 106; Isaksson 2021, s. 289). För att sedan kortfattat beskriva var och en av våra meningsbärande enheter etiketterades de genom att vi tog fram olika koder (Isaksson 2021, s. 289). Kodningen påbörjas alltså efter att man har samlat in och läst materialet som ska analyseras i studien, genom att använda sig av kodschema som är ett analysinstrument i innehållsanalys (Boréus & Kohl 2018, ss. 55, 58). Några exempel på meningsbärande enheter, meningskondensering samt koder i studien kan ses i tabellen nedan (se Tabell 1).

Tabell 1 - Exempel på meningsbärande enheter, meningskondenseringar samt koder avseende nöd och nödbistånd

Meningsbärande enhet	Meningskondensering	Kod
Med hänsyn till att den aktuella ansökan enbart avsett ett visst akut nödläge har det ankommit på nämnden att lämna NN's bistånd som hen vid detta tillfälle inte själv kunde tillgodose. I detta sammanhang saknar det betydelse att hen själv kan anses ha orsakat sitt nödläge (jfr RÅ 1995 ref. 56) (Rättsfall 17).	ansökan avser endast ett visst akut nödläge, saknar därför betydelse att hen själv anses orsakat sitt nödläge (jfr RÅ 1995 ref. 56)	Antal nödlägen påverkar rätten till nödbistånd (jfr RÅ 1995 ref. 56)
Som förvaltningsrätten anfört utgår ekonomiskt bistånd normalt inte för att ersätta borttappade eller förlorade medel. Av utredningen i målet framgår att socialnämnden beviljat NN ekonomiskt bistånd för månad år. De förlorade medlen har avsett kostnader för hyra och el för aktuell period. Någon akut nödsituation till följd av förlusten kan inte anses ha uppkommit eftersom bistånd till mat och övriga hushållskostnader har funnits. Enligt kammarrättens mening har socialnämnden i den uppkomna situationen haft fog för sitt beslut att avslå NN's ansökan om ekonomiskt bistånd motsvarande förlorat belopp (Rättsfall 42).	normalt får man inte bistånd för borttappade eller förlorade medel, hen har fått ekonomiskt bistånd för hyra/el men har förlorat dessa medel, enligt kammarrätten uppstår ingen akut nödsituation då biståndet till mat och övriga hushållskostnader har funnits	Förlorade medel leder inte till nöd
Av utredningen i målet framgår att NN inte har gjort vad hen kunnat för att bidra till sin egen försörjning. En nödsituation, som innebär att hen trots det ska vara berättigad till bistånd till hyra, kan enbart anses föreligga om hen utan biståndet skulle stå utan bostad (Rättsfall 28).	inte har gjort vad hen kunnat för att bidra till egen försörjning, nödsituation anses föreligga om hen utan biståndet skulle stå utan bostad.	Hemlöshet är en nödsituation
Inte heller i övrigt ger utredningen enligt kammarrättens mening tillräckligt stöd för att hen vid den aktuella tidpunkten befunnit sig i en akut nödsituation som medfört att hen varit berättigad till reducerat försörjningsstöd. Stadsdelsnämnden får därför anses ha haft fog för sitt beslut att avslå NN's ansökan om sådant bistånd för månad år. Överklagandet ska således bifallas (Rättsfall 39).	finns inte tillräckligt mycket stöd som visar att hen befunnit sig i en akut nödsituation	Ej påvisad nödsituation

Graneheim och Lundman (2004, s. 107) framhåller att kärnan i innehållsanalys är att skapa kategorier utifrån koderna som man har analyserat fram ur analysenheten. Vi samlade alla våra

koder i en lista och kategoriserade dem därefter utifrån likheter och skillnader (Isaksson 2021, s. 290). Våra kategorier är *Kapital*, *Livssituation*, *Eget ansvar och tidsaspekt* samt *Byråkrati*, och under varje kategori finns det 1–3 underkategorier (se Tabell 2 och Tabell 3). Kategorierna *Kapital* och *Livssituation*, fokuserar på studiens frågeställning om nöd, medan de andra två kategorierna, *Eget ansvar och tidsaspekt* samt *Byråkrati*, belyser frågeställningen om nödbistånd. För att kunna se likheter och skillnader mellan de olika kategorierna kommer vi att presentera citat från rättsfallen (se avsnitt 7), det vill säga våra meningsbärande enheter (Graneheim & Lundman 2004, s. 110).

Tabell 2 - Exempel på koder, underkategorier samt kategorier avseende nöd

Kategori	KAPITAL		LIVSSITUATION	
Underkategori	Individens skulder och tillgångar	Avsaknad av ekonomiska resurser	Omständigheter i den personliga sfären	Nöd och hemlöshet
Koder	Skuld är ingen nödsituation Förlorade medel leder inte till nöd	Saknar egna medel, ger rätt till akut mathjälp Rätt till matpengar då hens behov ej har tillgodosetts	Missbruk påverkar rätten till akut mathjälp Avsaknad av el är en nödsituation	Hemlöshet är en nödsituation Tak över huvudet räknas inte som akut hemlöshet

Tabell 3 - Exempel på koder, underkategorier samt kategorier avseende nödbistånd

Kategori	EGET ANSVAR OCH TIDSASPEKT			BYRÅKRATI
Underkategori	Planera ekonomin	Det personliga ansvaret vid nöd	Återkommande nödbehov	Rättigheter och skyldigheter
Koder	Onödiga utgifter ger inte rätt till nödbistånd Krav på att planera och hushålla sin ekonomi vid löpande ekonomiskt bistånd	Självförvållad nöd Nämndens ansvar består även om biståndssökande vållat sin egen nödsituation	Antal nödlägen påverkar rätten till nödbistånd (jfr RÅ 1995 ref. 56) Har erhållit nödbistånd och känner därför till kraven	Ej påvisad nödsituation Relevant underlag behövs för rätt till nödbistånd

6.5 Etisk reflektion

När man genomför en studie är det viktigt att reflektera kring frågor som berör hur personerna som medverkar i studien behandlas, eftersom målet är att dessa människor i största möjliga mån ska skyddas från kränkningar och/eller skador (Vetenskapsrådet 2017, s. 12). Detta kallas för *individskyddskravet* och är en viktig utgångspunkt vid forskningsetiska överväganden (Vetenskapsrådet 2002, s. 5). Det är även viktigt att tala om *forskningskravet* som handlar om att forskning bör vara viktig för både samhällets och individers utveckling. Vid forskningsetiska övervägande väger man alltså individ- och forskningskravet mot varandra för att reflektera studiens kunskapstillskott och de eventuella konsekvenserna för deltagarna i studien (ibid.). Individskyddskravet har delats upp i fyra olika krav och det första kravet kallas för *samtyckeskravet*, som handlar om att informanterna själva får bestämma om de vill eller inte vill delta i studien (Bryman 2018, s.170). Det andra kravet är *informationskravet* som handlar om att forskaren ska informera deltagarna angående villkoren som gäller för deltagande i studien, exempelvis att de när som helst kan hoppa av studien samt om forskningens syfte (Vetenskapsrådet 2002, s. 7; Bryman 2018, s. 170). Det empiriska materialet i denna studie består av domar, som enligt tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105) [TF] är allmänna handlingar. Det innebär att vem som helst kan läsa och granska domar för att se hur rätten har dömt. Denna insyn kallas även för *offentlighetsprincipen* och återfinns i TF 2 kap. Samtyckes- och informationskravet är därför inte aktuella för vår studie, domarna som analyseras rör dock enskilda individer och därför blir det viktigt att vi förhåller oss till *konfidentialitetskravet*.

Konfidentialitetskravet handlar om att personerna som ingår i forskningen ska skyddas genom att obehöriga inte ska komma åt deras personuppgifter och få insyn i deras privatliv (Bryman 2018, ss. 170–171). Vi kommer att följa konfidentialitetskravet genom att inte ange målnummer i referenslistan samt anonymisera personerna som nämns i rättsfallen. Det innebär att personens namn, pronomen, eventuella datum och städer som nämns eller annan personlig information kommer att tas bort från citaten. Istället för att skriva ut målnummer har rättsfallen fått ett nummer (exempelvis rättsfall 1, rättsfall 2 etc.) för att fortfarande kunna visa läsaren att de konstruktioner vi urskiljer framkommer i flera olika rättsfall. Detta kan påverka studiens trovärdighet då läsaren inte kan granska studiens empiri och säkerställa att citering från rättsfallen har genomförts på ett korrekt sätt. Vår uppfattning är dock att de stödsökande är i en sådan utsatt position eftersom deras personliga omständigheter diskuteras, och därför anser vi att det kan vara integritetskränkande att skriva ut målnummer. Enskilda personer som dömer i rättsfallen kommer inte heller att omnämnas eftersom det är kammarrättens bedömning som helhet vi avser att analysera. Vi har dock valt att använda citat från rättsfallen, de har alltså inte förvrängts förutom genom att anonymisera personuppgifter. Vi anser att det är viktigt att direkt citera rättsfallen eftersom studiens syfte är att analysera hur kammarrätten konstruerar nöd och rätten till nödbistånd. Genom att visa exempel från kammarrättens bedömningar kan läsaren se hur vi har tolkat det empiriska materialet. Vi har valt att inte anonymisera rättsfallen som tas upp i bakgrundsavsnittet (se avsnitt 3.3.1) eftersom dessa rättsfall inte är en del av studiens empiri.

Det sista kravet kallas för *nyttjandekravet* och handlar om att insamlade uppgifter om enskilda personer endast får användas för forskningsändamål. Det innebär att dessa uppgifter inte får användas för icke-vetenskapligt syfte, dock kan uppgifterna doneras eller utlånas till andra forskare (Vetenskapsrådet 2002, s. 14). Då målnummer inte kommer skrivas ut i denna studie har vi valt, för att kunna uppnå nyttjandekravet och transparens, att inneha en så kallad ‘nyckel’. Det innebär att andra forskare med forskningsändamål kan kontakta studiens författare för att få tillgång till studiens empiriska material. De som får tillgång till ‘nyckeln’ kan då även se vilket citat som kommer från respektive rättsfall, eftersom vi har valt att ge varje rättsfall ett nummer.

6.6 Metoddiskussion

Vår målsättning i studiens början var att analysera rättsligt material, där både rättsfall på kammarrättsnivå samt förarbeten gällande nöd skulle utgöra studiens empiri. Vi sökte efter förarbeten i rättsdatabasen *JUNO* genom att använda oss av sökordet *nödbistånd* inom det socialrättsliga området, dock fick vi inga träffar. För att utöka sökningen och för att kunna hitta relevanta förarbeten som belyser nöd, valde vi därför att i stället använda följande sökord: *nödsituation*, *bistånd* och *socialtjänstlagen*. Denna sökning resulterade i att vi fick fram 17 träffar, men endast två förarbeten nämnde nöd kortfattat, prop. 2010/11:49 samt prop. 1979/80:1. Efter att ha analyserat dem insåg vi att det var för få förarbeten för att kunna få fram en tydlig konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd. Därför valde vi att i denna studie endast fokusera på kammarrättens konstruktioner och därav uteslöts de två förarbetena ur studiens empiri. Däremot valde vi att ändå ha kvar materialet och presentera det i bakgrundsavsnittet (se avsnitt 3).

En nackdel som vi uppmärksammade med datainsamlingsmetoden dokumentstudie var att det delvis kunde vara svårt att i vissa fall avgöra vad kammarrättens konstruktion av nöd var. Det var när vi tillsammans försökte diskutera rättsfallets relevans utifrån guiden (se bilaga 1) som vi märkte att om vi hade gjort en intervjustudie med professioner, som arbetar med frågor som rör nöd, skulle vi haft möjligheten att kunna ställa följdfrågor. En fördel med dokumentstudier var samtidigt att materialet man samlar in är lättillgängligt och eftersom det handlar om rättsfall som är offentliga handlingar har de en hög trovärdighet. Det finns även nackdelar med en intervjustudie eftersom respondenterna kan försköna det som avses att studeras, det vill säga man kan inte utgå ifrån att respondenterna gör det som de själva säger (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2019, s. 53). Genom att undersöka rättsfall studerar man beslut som redan har genomförts, detta går därför inte att försköna.

Fördelen med analysmetoden innehållsanalys är att det är en objektiv och transparent analys- och forskningsmetod, då forskaren beskriver i sin studie hur hen har utformat kodningsschemat och gjort sitt urval (Bryman 2018, s. 377). Vi anser att vi har gjort detta genom att visa exempel på hur vårt kodningsschema ser ut och hur urvalet gick till. Enligt socialkonstruktionismen, som är vår kunskapsteoretiska förankring, kan dock objektivitet vara svårt att uppnå då människor har sin egen förförståelse (Burr 2015, s. 172). Vi kommer att diskutera detta mer ingående senare (se avsnitt 6.6.1). En nackdel med innehållsanalys är att dokumentets kvalitet har en viktig funktion i huruvida analysen blir bra eller inte, och därför är det viktigt att man före

analysen undersöker om dokumenten exempelvis inte har förfalskats (Bryman 2018, s. 378). I vårt fall använde vi oss av offentliga dokument och därför anser vi att denna nackdel inte är aktuell för oss. En annan nackdel med studier där innehållsanalys har använts som analysmetod är att de är ateoretiska, det vill säga analysmetoden har ingen förankring i en specifik teori (ibid., ss. 380–381). Vår analysmetod i studien är i den meningen ateoretisk, men vi har i stället valt teorier för analys av framtagna teman baserade på våra frågeställningar.

Innan vi valde innehållsanalys som analysmetod funderade vi på om begreppsanalys eller diskursanalys i stället skulle användas som analysmetod. Begreppsanalys utgår i från åtta olika steg (Walker & Avant 2011, s. 160) och används mest inom omvårdnadsvetenskap, och det var därför vi tänkte att det inte skulle passa in i vår studie eftersom vi då skulle behöva anpassa metoden så att det ska passa socialt arbete. Syftet med denna analysmetod är även att klarlägga begreppets betydelse (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström 2013, s. 33), vilket inte var avsikten med denna studie. När det gäller diskursanalys anser vi att innehållsanalys passade bättre in på vårt syfte och empiri. Diskursanalys är mer lämplig att använda för att analysera och få en djupare förståelse i ett mindre material, medan man med hjälp av innehållsanalys kan få en bredare förståelse av ett större textmaterial (Boréus & Kohl 2018, s. 52). Syftet med diskursanalys är att undersöka språket och därmed olika diskurser, samt hur detta är kopplat till makt (Bergström & Ekström 2018, s. 255). Vårt syfte var inte att analysera maktaspekten i själva begreppet nöd, utan få en förståelse för hur detta konstrueras i rätten. Diskursanalysen fokuserar även mycket på det implicita innehållet i empirin, vilket inte var syftet med denna studie (Denscombe 2018, s. 408).

6.6.1 Studiens kvalitet

Allwood (2021, s. 63) framhåller att forskningsvaliditet inom den kvalitativa ansatsen bland annat handlar om att slutsatserna i forskningen har bärkraft. *Validitet* fokuserar inte endast på datainsamlingen utan hela studiens process (Patel & Davidson 2019, ss. 133–134). *Reliabilitet* inom den kvalitativa ansatsen handlar i stället om tillförlitlighet i studien, där fokus ligger på att ha ett öppet förhållningssätt och visa att datainsamlingen har genomförts på ett tillförlitligt sätt (Nyström 2021, s. 244).

Genom att tydligt redovisa datainsamlingen, urvalet och analysmetoden är förhoppningen att läsaren kan granska vår process och att studien därmed har reliabilitet (Denscombe 2018, s. 421). Boréus och Kohl (2018, s. 61) framhåller att kodschemat som används i innehållsanalys ska vara konsekvent, det vill säga då vi är två personer som har analyserat och jämfört rättsfall ska vi ha gjort liknande bedömningar av texterna i de 42 rättsfallen som är en del av studien. Vid urvalet delade vi upp de 258 rättsfallen från våra sökningar mellan oss och läste dem var för sig, för att sedan välja ut rättsfall som kunde besvara studiens frågeställningar. För att säkerställa att vi gjorde liknande bedömningar angående urvalet och visa läsaren hur urvalet gick till, skapade vi en guide (se bilaga 1). Under urvalsprocessen diskuterade vi även med varandra speciellt när det handlade om rättsfall som vi ansåg låg i gränslandet, för att därmed bättre kunna sälla bort de icke relevanta rättsfallen som inte besvarade guidens frågor. Sedan tog vi tillsammans fram meningsbärande enheter i de 42 rättsfall som utgör studiens empiri och

genomförde därefter den resterande analysen tillsammans för att säkerställa att vi gjorde liknande bedömningar. Som tidigare har diskuterats (se avsnitt 6.5), kan studiens reliabilitet påverkas negativt av att vi inte skriver ut rättsfallens målnummer. Vi anser trots detta att individernas rätt till skydd väger tyngre i detta fall, och därför har vi tydligt redovisat studiens metodval.

I följande stycke kommer vi att ta upp olika kvalitetskriterier kopplade till validitet som är aktuella i denna studie, för att kunna uppnå kvalitet. Ahrne och Svensson (2015, ss. 24–26) förklarar att för att uppnå kvalitet i en kvalitativ studie behöver studien uppfattas som trovärdig, och detta kan man uppnå genom *triangulering*, *återkoppling till fältet* och *transparens*. Triangulering handlar om att man kombinerar olika metoder eller teorier för att studera ett fenomen och på så sätt få fram en mer precis beskrivning (Ahrne & Svensson 2015, ss. 25–26). Vi strävar efter att genomföra triangulering med fokus på teori då vi kommer analysera konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd utifrån olika teoretiska perspektiv (Patel & Davidson 2019, s. 136), genom att vi använder oss av socialkonstruktionismen och rättssociologin samt det teoretiska begreppet rättssäkerhet. Återkoppling till fältet och som även kallas för *kommunikativ validitet*, innebär att forskaren låter individerna som har studerats ge synpunkter på resultatet för att säkerställa att de kan relatera till det (Ahrne & Svensson 2015, s. 26; Patel & Davidson 2019, s. 136). Då vi inte har möjligheten att återkoppla till dem som dömer i rättsfallen, kan detta påverka studiens kvalitet. Dock anser vi inte att detta är relevant eftersom det handlar om offentliga handlingar där beslut redan har tagits. Vi kommer dock noga redogöra för hur forskningsprocessen har gått till samt eventuella svagheter i studien för att visa transparens, på detta sätt kan läsaren både kritisera och diskutera studien (Ahrne & Svensson 2015, s. 25). Genom att noggrant redogöra för forskningsprocessen kommer vi även att uppnå det Larsson (2005, s. 18) kallar för *perspektivmedvetenhet*, som handlar om att forskaren redovisar sin förförståelse (tidigare forskning och personliga erfarenheter) och teorival. Detta kommer även visa läsaren att det finns en harmoni mellan forskningsfråga, datainsamling och analysteknik, vilket medför att studien uppnår *intern logik* (Larsson 2005, s. 20).

Larsson (2021, ss. 328–329) hävdar att tolkningen i studien görs mer tydligt för läsaren genom att forskaren visar sitt perspektiv genom att klargöra sin förförståelse. För att kunna vara neutrala under studiens gång är det viktigt att vi uppmärksammar den förförståelse vi har fått genom hela vår utbildning, då frågor angående ekonomiskt bistånd och nödbistånd har förekommit och diskuterats under studietiden. Vår förförståelse om ämnet kommer främst från kurser i välfärdsrätt på socionomprogrammet. Genom vår utbildning har vi även fått kunskap om hur olika sociala problem påverkar människor på individ-, grupp- och samhällsnivå, samt hur olika normer som råder ute i samhället kan påverka beslutsfattare i deras bedömningar och beslut i ett ärende. Detta kan påverka hur vi tolkar rättsfallen eftersom vi tar individens hela livssituation i beaktning, och genom att uppmärksamma vår förförståelse vill vi visa transparens och vår perspektivmedvetenhet (Larsson 2005, s. 18). För att läsaren ska kunna bedöma vår förförståelse och dess inverkan på vår studie, har vi valt att citera rättsfall innan vi för fram våra egna tolkningar av empirin. Detta medför att vi kan hantera och visa på hur vår förförståelse inom detta område kan påverka tolkningen av empirin, det vill säga genom att presentera dessa textutdrag från kammarrätten blir det ett sätt att kunna uppnå validitet i studien.

Ahrne och Svensson (2015, s. 26) menar vidare att *generaliserbarhet* kan hänga samman med studiens trovärdighet. Generalisering, som även kallas för *extern validitet*, innebär att det går att överföra studiens resultat till en större population (Ahrne & Svensson 2015, s. 26; Allwood 2021, s. 64). I denna studie har vi analyserat fram kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd, även fast vi inte har använt alla synonymer till orden *nöd* och *nödbistånd* anser vi att resultatet går att generalisera eftersom det är en totalundersökning av de två sökord som användes.

Brister med denna studie är att om någon skulle vilja upprepa studien kan de få fram ett liknande eller annorlunda resultat eftersom det vid kvalitativ forskning är forskaren själv som är ett verktyg, det vill säga det är hen själv som ger mening till det insamlade materialet (Ahrne & Svensson 2015, s. 211). Det betyder att om någon skulle upprepa studien är det inte säkert att hen skulle tolka materialet på samma sätt som oss och kan därför få fram till viss del ett annorlunda resultat.

7. Resultat och analys

Studiens resultat kommer att presenteras under fyra olika underrubriker. Först kommer de analyserade rättsfallen att presenteras för att ge läsaren en förståelse för vad rättsfallen handlar om, samt för att ge en bild över hur domstolarna på förvaltnings- och kammarrättsnivå har dömt. Därefter kommer resultaten och analysen av rättsfallen ur ett socialkonstruktivistiskt och rättssociologiskt perspektiv att presenteras för att besvara studiens första och andra frågeställning. När vi genomförde denna analys kunde vi urskilja följande två kategorier när det gäller kammarrättens konstruktion av nöd: *Kapital* och *Livssituation*. Gällande kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd kunde även två kategorier urskiljas: *Eget ansvar och tidsaspekt* samt *Byråkrati*. Varje kategori består av underkategorier och därefter även koder (se Tabell 2 och Tabell 3), och var och en av dessa kategorier presenteras mer djupgående nedan. Slutligen kommer analysen av hur konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd kan påverka den formella och materiella rättssäkerheten att presenteras, för att därmed kunna besvara studiens tredje frågeställning.

7.1 Presentation av rättsfallen

Förvaltningsrättens och kammarrättens avgörande presenteras i syfte att visa hur ofta den enskildes eller nämndens överklagande får bifall eller avslag från rätten (se bilaga 2). Anledningen till att vi har valt att visa hur förvaltningsrätten har dömt i rättsfallen, är för att vi under datainsamlingen uppmärksammade att förvaltningsrättens bedömning oftast skiljde sig från kammarrättens bedömning. Det var exempelvis många stödsökande som fick bifall på sina överklaganden av förvaltningsrätten, medan det oftast var nämnden som fick igenom sina överklaganden på kammarrättsnivå. Denna studie fokuserar inte på förvaltningsrättens bedömningar vid nödbistånd men inkluderar en presentation av detta för att påvisa hur rätten bedömer nöd och rätt till nödbistånd på olika sätt. I rättsfallen som vi har analyserat har de stödsökande i de flesta fallen ansökt om matpengar eller boende. Dock förekommer det även rättsfall där den enskilde ansöker om bistånd till mediciner samt hyres- och elskulder (se bilaga 2).

7.2 Kammarrättens konstruktion av nöd

Under detta avsnitt kommer analysen av kammarrättens konstruktion av nöd att presenteras, vilket består av kategorierna *Kapital* och *Livssituation*.

7.2.1 Kapital

Vid analysen av empirin identifierades att eget kapital påverkar om kammarrätten anser att en stödsökande befinner sig i nöd eller inte. Det mönster som gick att urskilja var att den enskilde inte skulle ha tillgång till egna medel överhuvudtaget för sin försörjning för att kammarrätten skulle bedöma att hen befann sig i en nödsituation. Ett exempel på detta framgår av följande citat:

Av NN's ansökan framgår att hen ansöker om akut bistånd till mat, läkarvård och medicin. Hen har lämnat in en kopia av sitt kontoutdrag, vilket visar att det vid tidpunkten för ansökan fanns 6,46 kronor på hens konto. Det framgår inte annat än att NN befann sig i en akut nödsituation vid sin ansökan. Mot denna bakgrund anser förvaltningsrätten att NN varit berättigad till akut mathjälp.

(Rättsfall 11)

Rättsfallet ovan visar att när den stödsökande i princip helt saknar medel gör kammarrätten bedömningen att det föreligger en akut nödsituation. Denna konstruktion av nöd som kammarrätten skapar förstärks av rättsfall där kammarrätten bedömer att den enskilde har tillgång till andra medel och därför inte befinner sig i nöd:

I målet är nu obestritt att NN haft tillgång till annat boende än den de aktuella kostnaderna för el, vatten och avlopp härrör sig från. Att hen haft el, vatten och avlopp i det andra boendet har inte heller bestritts. Med hänsyn till detta finner kammarrätten att NN inte befunnit sig i en sådan nödsituation som förvaltningsrätten utgått från.

(Rättsfall 12)

I rättsfallet ovan kan vi urskilja att kammarrätten bedömer att den enskilde har tillgång till andra medel, i detta fall ett boende med fungerande el, vatten och avlopp, vilket gör att det inte betraktas som en nödsituation. Detta innebär att om den enskilde hade varit utan detta skulle det ha betraktats som nöd. En liknande situation framkommer även i rättsfall 15, där den stödsökande och dennes barn inte har tillgång till vatten eller el. I detta rättsfall poängterar även kammarrätten att då de har tillgång till ett annat tillfälligt boende, med vatten och el, har hen därför inte rätt till bistånd för att betala en elskuld. Den stödsökande måste alltså helt sakna egna medel för att det ska betraktas som en nödsituation, dock beror detta på vad den enskilde saknar medel till.

I de rättsfall där kammarrätten ansåg att personen befann sig i en nödsituation handlade det vanligen om avsaknad av pengar till mat, medicin, läkarvård, hyra och/eller elräkning. Detta tas även upp i förarbeten till SoL (prop. 2010/11:49, s. 37), där beskriver man att hemresa och/eller pengar till mat och logi är exempel på nödsatser som den enskilde kan vara berättigad till. I rättsfall 6 bedömde kammarrätten dock att om den enskilde saknar egna medel för att betala en skuld betyder det inte att hen hamnar i en akut nödsituation. I rättsfall 23, ansöker den enskilde om nödbistånd i form av klädbidrag, kammarrätten ifrågasätter inte behovet men anser även här att detta inte ska betraktas som en nödsituation.

Rättsfallet här nedan är även ett exempel på hur den enskildes egna tillgångar påverkar om kammarrätten bedömer om hen är i nöd eller inte:

Som förvaltningsrätten anfört utgår ekonomiskt bistånd normalt inte för att ersätta borttappade eller förlorade medel. Av utredningen i målet framgår att socialnämnden beviljat NN ekonomiskt bistånd för X månad år. De förlorade medlen har avsett kostnader för hyra och el för aktuell period. Någon akut nödsituation till följd av förlusten kan inte anses ha uppkommit eftersom bistånd till mat och övriga hushållskostnader har funnits. Enligt kammarrättens mening har socialnämnden i den uppkomna situationen haft fog för sitt beslut att avslå NN's ansökan om ekonomiskt bistånd motsvarande förlorat belopp.

(Rättsfall 42)

I rättsfallet ovan kan vi urskilja att kammarrätten kommer fram till att borttappade eller förlorade medel till hyra och el inte leder till en akut nödsituation. Därutöver gör kammarrätten även bedömningen att den enskilde inte hamnar i en akut nödsituation då hen har haft pengar till mat och övriga hushållskostnader. Kammarrätten lägger alltså fokus på att de förlorade pengarna inte ansågs vara till mat, och därför befinner sig inte den enskilde i en nödsituation. Att anses befinna sig i en nödsituation påverkas således av individens tillgångar och att förlora pengar betyder inte per automatik att den enskilde är i nöd ur ett rättsligt perspektiv. Detta rättsfall skiljer sig från de tidigare nämnda rättsfallen då den enskilde i detta fall inte har tillgång till egna medel, men eftersom det handlar om en förlust betraktas det inte som nöd.

På samma sätt bedömer kammarrätten i ett annat rättsfall, där den enskilde ansöker om bistånd för en elkassett:

Det har enligt kammarrättens mening inte framkommit att det skulle innebära allvarliga sociala konsekvenser för NN om den aktuella skulden inte betalas. Eftersom elkassetten redan var installerad vid tidpunkten för ansökan saknas även skäl att anta att NN befann sig i en akut nödsituation vid tidpunkten för ansökan. Mot bakgrund av detta finner kammarrätten vid en sammantagen bedömning att NN inte är berättigad det sökta bistånd om 11 249 kr.

(Rättsfall 38)

Kammarrätten bedömer i rättsfallet ovan att eftersom den enskilde redan hade installerat elkassetten och ansökt om biståndet i efterhand ses det inte som en nödsituation, det vill säga "retroaktiv nöd" räknas inte som en nödsituation i kammarrättens ögon.

7.2.2 Livssituation

I den här kategorin har vi samlat de koder som representerar olika rättsfall som fokuserar på den enskildes livssituation och hur den påverkar eller inte påverkar fallets utgång. NN som är gravid och som inte har en egen lägenhet utan får hjälp av vänner eller sina föräldrar är enligt kammarrätten inte i en nödsituation på det sättet förvaltningsrätten menade, det vill säga att hen är gravid och hemlös påverkar inte utfallet och hens rätt till logi:

Det finns inte någon anledning att ifrågasätta de uppgifter som nämnden har lämnat om att NN har haft möjlighet att få tak över huvudet genom vänners försorg. Hen kan därför inte vid tiden för nämndens beslut anses ha varit i en sådan akut situation av hemlöshet att nämnden hade skyldighet att bistå hen med logi. Det förhållandet att hen då var gravid medför inte någon annan bedömning. Förvaltningsrättens dom ska därför upphävas och nämndens avslagsbeslut fastställas.

(Rättsfall 9)

Att förvaltningsrätten och kammarrätten gör två vitt skilda bedömningar är något som vi ofta kunde urskilja när vi läste rättsfallen (se bilaga 2). Att den enskilde var gravid och inte hade tak över huvudet i form av en egen lägenhet medförde inte att hen var i en nödsituation, utan det som kammarrätten fokuserade på i rättsfallet här ovan var inte den sökandes livssituation utan mer att hen hade tillgång till tak över huvudet på annat sätt. Utifrån detta rättsfall kunde vi se vikten av att ta eget ansvar för sitt eget liv och där en graviditet inte påverkar kammarrättens bedömning.

I rättsfall 20 bedömer kammarrätten att den enskilde, som har ett aktivt missbruk och på grund av detta hamnar i ett akut nödläge, är i en nödsituation på grund av dennes livssituation. I samma rättsfall poängterar kammarrätten att den enskilde vid upprepade tillfällen hade hamnat i ett nödläge och ansökt om akuta matpengar. Kammarrätten menar att eftersom hen ansökt om akuta matpengar flera gånger tidigare bör hen ha känt till kraven för rätt till bistånd och därmed kunnat planera sin ekonomi på ett bättre sätt, för att därmed undvika en nödsituation. Trots detta fick personen återigen rätt till akut mathjälp och i rättsfallet tar kammarrätten upp att de instämmer i förvaltningsrättens bedömning i fallet:

Vidare framgår det av utredningen i målet att NN har ett missbruk samt att NN har anfört att det nu akuta nödläget be--rodde [sic] på ökade alkoholproblem. Mot denna bakgrund anser förvaltningsrät--ten [sic] att NN varit berättigad till akut mathjälp.

(Rättsfall 20)

I rättsfallet kan vi urskilja att domstolen sänker kraven angående att kunna planera sin ekonomi på grund av den enskildes livssituation, vilket kan kopplas till orsaksnormen Kjellbom (2015, s. 166) identifierade i sin studie. Om vi jämför detta rättsfall med det förra rättsfallet, som handlade om en gravid person som var hemlös, ses denna person som har missbruksproblematik tillhöra en socialt utsatt grupp och därför har socialtjänsten ett särskilt ansvar att sörja för den enskilde individen enligt SoL 5:9. Detta rättsfall är ett bra exempel på hur den sökandes livssituation påverkar kammarrättens bedömning om det föreligger nöd eller inte, samt hur det egna ansvaret att själv kunna lösa en nödsituation förskjuts. Om vi kopplar dessa två olika rättsfall till rättssociologin får vi uppfattningen att en person med missbruksproblematik anses ha svårare att sköta sin privatekonomi, än en gravid person som är hemlös. Detta kan också kopplas till de olika grupperna i SoL 5:9, där personer med missbruksproblematik anses vara en särskild utsatt grupp till skillnad från gravida som inte återfinns i SoL 5 kap. Denna åtskillnad kammarrätten gör mellan dessa två står dock i strid med uttalanden från förarbeten till SoL, i

propositionen (2000/01:80, s. 90) *Ny socialtjänstlag m.m.* poängteras det att alla har rätt till individuell behovsprövning. Vidare skriver man att "Ingen grupps behov skall vara starkare skyddat än andras" (prop. 2000/01:80, s. 90). Vi tolkar det som att den enskilde med missbruksproblematik får ett starkare skydd än den gravida personen eftersom hen omnämns specifikt i lagen, vilket alltså står i strid mot det som tas upp i den nämnda propositionen. Vi ser det här även som ett exempel på hur en rättslig norm upprätthålls, samtidigt som de rådande normerna i samhället gällande olika människor påverkar den rättsliga bedömningen.

Som vi tagit upp i tidigare avsnitt (se avsnitt 1 och 4.3) är ensamstående kvinnor med barn i Sverige mer ekonomiskt utsatta än männen, vilket vanligen medför att ensamstående stödsökande kvinnor bedöms annorlunda än män i samma situation eftersom det läggs mer eget ansvar på männen att själva lösa sin situation och sin försörjning (Kullberg 2005, ss. 373, 375, 378–379; SCB 2020, s. 83). I ett rättsfall som handlar om en ensamstående mamma med barn och som saknar egna medel för sin egen och sina barns försörjning får familjen rätt till reducerat bistånd (nödbistånd), eftersom kammarrätten bedömer att familjen är i ett akut nödläge på grund av brist på egna ekonomiska medel. I rättsfallet nämns att trots att mamman inte har stått till arbetsmarknadens förfogande enligt SoL 4:1 st. 2 har familjen rätt till det reducerade biståndet eftersom det handlar om *tillfälligt nödläge*:

Som exempel på situationer när en sänkning kan komma ifråga anges i prop. 1996/97:124 s. 170 fall när hjälp till den enskilde är aktuell endast på grund av att han eller hon råkat i vad som i rättspraxis kallas akut nöd-situation eller akut nödläge. Den enskilde har exempelvis kunnat försörja sig men inte gjort det och därför saknar medel till sin försörjning under den närmaste tiden. Socialnämnden får då ge den enskilde ett tillfälligt, reducerat bistånd för att han eller hon ska få möjlighet att reda upp den akuta situationen. Såvitt framkommit i målet var NN's situation vid ansökan om bistånd just sådan som lagstiftaren tänkt på när möjligheten att bevilja reducerat försörjningsstöd infördes. Härtill kommer att NN inte bara saknade medel för sin egen försörjning utan även för sina barns försörjning.

(Rättsfall 24)

Att det inte endast handlar om mammans försörjning, utan även om barnens försörjning, anser vi påverkar utfallet i målet eftersom detta specifikt nämns av kammarrätten i rättsfallet ovan. Utifrån ett socialkonstruktionistiskt synsätt kan detta rättsfall påvisa att ansvaret ligger hos samhället när det gäller att hjälpa en ensamstående mamma och dennes familj i nödsituationer. Detta kan även kopplas till det som tidigare nämnts om vem som anses tillhöra en socialt utsatt grupp, eftersom barn och unga även omnämns i SoL 5:1. Det som även blir synligt i detta rättsfall är att kammarrätten betraktar nöd som en *tillfällig situation*, alltså inte något som kan pågå under en längre tid.

Vidare i kategorin *Livssituation* har vi samlat rättsfall som handlar om nöd och hemlöshet. I rättsfallen där det framgick att den stödsökande saknade tak över huvudet gjorde kammarrätten liknande uttalanden, här nedan följer ett exempel:

Av utredningen i målet framgår att NN inte har gjort vad hen kunnat för att bidra till sin egen försörjning. En nödsituation, som innebär att hen trots det ska vara berättigad till bistånd till hyra, kan enbart anses föreligga om hen utan biståndet skulle stå utan bostad.

(Rättsfall 28)

I rättsfallet ovan kan vi urskilja att kammarrätten lägger vikt på att den stödsökande endast befinner sig i en nödsituation om hen står utan bostad. Det kammarrätten menar här är att inte bara hemlöshet eller att man saknar tak över huvudet, utan även bostad ska betraktas som att individen är i nöd. Här nedan följer ett annat exempel på hur kammarrätten bedömer nöd vid hemlöshet:

Vad gäller bistånd i form av tillfälligt boende grundas socialnämndens beslut på att NN inte behöver extra stöd från kommunen och att hen inte har visat hur hen försökt lösa sin boendesituation. Enligt kammarrättens mening är det emellertid inte skäligt att ställa sådana krav när det gäller en bostadslös person som endast söker bistånd i form av tillfälligt boende för att förhindra en nödsituation.

(Rättsfall 13)

Det mönster som går att urskilja i denna kategori är att den enskildes livssituation påverkar hur kammarrätten bedömer nöd, dock beror det på vad för livssituation det är. Denna flexibilitet i hur lagen tillämpas kan kopplas till det Kjellbom (2017, s. 117) beskriver som den ramlösa tolkningsmetoden.

7.2.3 Sammanfattande analys av kammarrättens konstruktion av nöd

Kategorierna *Kapital* samt *Livssituation* representerar det vi har kommit fram till när vi har analyserat kammarrättens konstruktion av nöd. För att befinna sig i nöd enligt kammarrättens bedömningar bör den enskilde inte ha tillgång till eget kapital, det vill säga helt sakna egna medel till sin försörjning. Dock kan vi se att kammarrätten skapar en ram för vad nöd är och inte är, då exempelvis vad den enskilde saknar medel till har betydelse. Trots att vi kan urskilja en tydlig konstruktion av nöd från kammarrätten varierar denna konstruktion beroende på person och situation utifrån individens tillgångar och skulder.

Konstruktionen av nöd tydliggörs i kategorin *Livssituation* där omständigheter i den personliga sfären påverkas av om kammarrätten bedömer att den enskilde befinner sig i nöd eller inte. Exempelvis kunde vi urskilja att en person som enligt SoL 5:9 anses tillhöra en socialt utsatt grupp påverkar kammarrättens bedömning, där kraven för att kunna planera sin ekonomi sänks. Vi tolkar detta som att det inte är individen själv utan kammarrätten som kan avgöra om hen är i nöd. Detta påverkas av de föreställningar som finns i samhället, ibland nedlagda i lagstiftningen, och som vi anser utifrån analysen att kammarrätten upprätthåller. Det kan vara att personen är i en nödsituation, men utifrån kammarrättens konstruktion inte är i nöd eftersom personen inte tillhör en socialt utsatt grupp. Återigen kan vi se att konstruktionen av nöd varierar, detta kopplar vi till att det inte finns en nödbiståndsparagraf i SoL som tydligt reglerar

vad nöd är och vem som är i nöd eller inte. Vidare konstrueras nöd som en *tillfällig situation*, dock fastställer kammarrätten inte hur lång denna period är.

7.3 Kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd

I detta avsnitt kommer analysen av kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd att presenteras, vilket består av kategorierna *Eget ansvar och tidsaspekt* och *Byråkrati*.

7.3.1 Eget ansvar och tidsaspekt

Eget ansvar utgör en viktig del av bedömningen när kammarrätten fattar beslut om den enskilde har rätt till nödbistånd. Ett mönster som var återkommande i rättsfallen som analyserades var att krav ställs på den enskilde att planera sin privatekonomi på ett bättre sätt för att undkomma nöd:

Vid nu aktuellt tillfälle har NN prioriterat andra utgifter än matkostnader i en sådan omfattning att hen före beräkningsperiodens utgång stått utan matpengar, trots att hen måste ha varit väl införstådd med reglerna kring rätten till ekonomiskt bistånd. Det har inte framkommit att de prioriterade utgifterna varit akuta eller oförutsägbara. NN har även tidigare, genom att inte ta ansvar för sin ekonomi och prioritera de viktigaste utgifterna, agerat så att ett nödläge uppstått.

(Rättsfall 36)

Rättsfallet ovan visar hur viktigt det är att kunna planera och hushålla sin ekonomi när man innehar löpande ekonomiskt bistånd. Vi anser att detta rättsfall visar på hur kammarrätten ser nödsituation som ett tillstånd, där eget handlande samt eget ansvar har en viktig funktion när det gäller att förebygga nöd. Dock finns det rättsfall där den enskilde har valt att prioritera egna utgifter och trots detta fått bistånd i form av matpengar, det vill säga eget handlande har inte påverkat utgången i fallet gällande den enskildes rätt till bistånd. Här nedan följer ett exempel på detta:

NN har ansökt om akut ekonomiskt bistånd i form av mat- pengar [sic] och tillfälligt boende. Vid tidpunkten för ansökan bodde hen i sin bil och hade inga pengar alls. Såvitt gäller bistånd i form av matpengar grundas socialnämndens beslut på att NN i närtid hade fått 2 000 kr insatt på sitt bankkonto, som hen använde för att laga bromsarna på sin bil och betala självrisk avseende en mobiltelefon i stället för att köpa mat. Att hen har använt pengarna på detta sätt innebär emellertid inte att hens rätt till det aktuella biståndet har bortfallit (jfr RÅ 1995 ref. 56). Det finns inte heller någon annan anledning att vägra sökt bistånd i denna del. Socialnämnden har således inte haft fog för att avslå ansökan om bistånd i form av matpengar.

(Rättsfall 13)

Att bedömningen om rätt till nödbistånd eller inte skiljer sig så mycket åt från fall till fall tyder på att rätten till nödbistånd ses på olika sätt av kammarrätten, och detta kan bli en fråga om

rättssäkerhet. Däremot ser vi en röd tråd i majoriteten av rättsfallen som har analyserats, där individens egna ansvar att hantera en nödsituation spelar en viktig roll i kammarrättens bedömningar av rätt till nödbistånd. Men som vi kan se i rättsfallet ovan, samt i vissa andra rättsfall, fick den enskilde rätt till nödbistånd trots sitt eget handlande. Detta är alltså ett undantagsfall. Kammarrätten nämner ofta RÅ 1995 ref. 56 för att underbygga sitt argument vid dessa rättsfall. Denna prejudicerande dom, som tidigare har presenterats (se avsnitt 3.3.1), handlar om att när den enskilde hamnar i ett *visst akut nödtillfälle* saknar det betydelse vad som orsakade den uppkomna situationen. Här nedan följer exempel på hur kammarrätten refererar till RÅ 1995 ref. 56 i rättsfallen:

Högsta förvaltningsdomstolen har i rättsfallet RÅ 1995 ref. 56 funnit att en sökande med inkomster överstigande socialbidragsnormen, som förbrukat de egna medlen huvudsakligen genom att betala skulder och därigenom kommit i en akut nödsituation, har haft rätt till bistånd enligt 6 § socialtjänstlagen (1980:620) i form av "matpengar", oavsett att hen själv försatt sig i en sådan situation.

(Rättsfall 39)

Nedan är ytterligare ett exempel på när kammarrätten refererar till RÅ 1995 ref. 56, för att tydliggöra att kammarrätten använder denna dom som vägledning:

Högsta förvaltningsdomstolen har i rättsfallet RÅ 1995 ref. 56 bedömt att en enskild hade rätt till bistånd i form av matpengar när ansökan avsåg endast ett visst akut nödtillfälle. Det saknade betydelse att den enskilde genom eget agerande hade orsakat sitt nödläge.

(Rättsfall 10)

Kammarrätten lägger alltså även fokus på *hur många nödlägen* den enskilde har varit i, vilket påverkar deras bedömning om hen har rätt till nödbistånd eller ej, där RÅ 1995 ref. 56 också har en viktig roll i bedömningen. I följande rättsfall håller kammarrätten med förvaltningsrättens bedömning gällande en ansökan om bistånd vid ett *visst akut nödläge*:

Med hänsyn till att den aktuella ansökan enbart avsett ett visst akut nödläge har det ankommit på nämnden att lämna NN's bistånd som hen vid detta tillfälle inte själv kunde tillgodose. I detta sammanhang saknar det betydelse att hen själv kan anses ha orsakat sitt nödläge (jfr RÅ 1995 ref. 56).

(Rättsfall 17)

När kammarrätten bedömer om den enskilde har rätt till nödbistånd undersöker de alltså hur nödsituationen uppstod. Till skillnad från rättsfallet här ovan där kammarrätten bedömde att det endast handlade om ett *visst akut nödläge*, och därför hade den enskilde rätt till nödbiståndet, finns det rättsfall där kammarrätten bedömer att den enskilde ej har rätt till nödbistånd. Rättsfallet nedan visar att om en stödsökande vid upprepande tillfällen befinner sig i en

nödsituation på grund av eget handlande har denne inte rätt till det sökta biståndet, trots att kammarrätten fastslår att det handlar om ett nödläge:

Mot bakgrund av det ovan anförda och att NN vid upprepade tillfällen har agerat på ett sådant sätt att ett nödläge uppstått anser kammarrätten att hen inte haft rätt till det sökta nödbiståndet.

(Rättsfall 7)

I dessa rättsfall kan vi urskilja att kammarrätten lägger vikt vid att de stödsökande har ett personligt ansvar även vid en nödsituation. I rättsfallet ovan poängterar kammarrätten att individen själv har agerat på ett sätt att *flera nödlägen* har uppstått, vilket fråntar personen rätten till nödbistånd. I många rättsfall använder kammarrätten formuleringen "vållat sitt eget nödläge" om den enskilde har varit i en nödsituation innan, på detta sätt lägger de ansvaret på den enskilde att se till att en nödsituation inte uppstår. Det visar även att kammarrätten gör en bedömning av den enskildes beteende och inte behov, vilket kan stå i konflikt med SoL när den ses som en rättighetslag (Kjellbom 2017, s. 120). Detta i sin tur förstärker även egenansvarsnormen som Kjellbom (2015, s. 164) kunde urskilja påverkade socialtjänstens bedömningar.

Det finns dock rättsfall där kammarrätten anser att eget vållande till nödsituationen inte ska vara avgörande vid bedömningen för rätt eller inte rätt till nödbistånd. Nedan följer ett exempel på detta:

Nämnden har inte ifrågasatt att NN vid ansökningstidpunkten saknade pengar till mat. Vid sådana omständigheter hade det ålegat nämnden att som ytterst ansvarig enligt 2 kap 1 § socialtjänstlagen (2001:453) ge NN den hjälp och det stöd hen behövt för att undvika en akut nödsituation. Denna skyldighet har nämnden haft oavsett om NN själv försatt sig i den uppkomna situationen.

(Rättsfall 8)

I rättsfallet här ovan bedömer kammarrätten att eget vållande till nödsituationen inte påverkar rätten till det sökta biståndet, vilket går emot det som tidigare tagits upp. Denna paradox visar att kammarrätten bedömer olika, vilket kan kopplas till att SoL beskrivs och behandlas som en ramlag och inte rättighetslag (Kjellbom 2017, s. 123) och att det inte finns en specifik nödbiståndsparagraf i lagen. Ur ett rättssociologiskt perspektiv kan man tolka det som att olika samhällseliga normer påverkar kammarrättens bedömningar, eftersom det inte finns tydliga riktlinjer för hur rätten ska bedöma nöd och i vilka situationer den enskilde har rätt till nödbistånd.

I ett annat rättsfall kan vi återigen se att kammarrätten inte ifrågasätter att den enskilde befinner sig i en nödsituation, men eftersom personen har prioriterat att betala en oskäligt hög boendekostnad har hen inte rätt till nödbistånd:

Det har inte kommit fram annat än att den nödsituation som NN har befunnit sig i beror på att hen har prioriterat sin höga hyra. Även om hen har använt pengar till att betala en utgift som normalt sett är att betrakta som nödvändig för att uppnå en skälig levnadsnivå är det fråga om en oskäligt hög boendekostnad.

(Rättsfall 1)

Kammarrätten instämmer i rättsfallet här ovan att den enskilde befinner sig i nöd men hjälper inte hen i den aktuella situationen på grund av hur hen har agerat innan nödsituationen uppstod, alltså kan vi återigen se att kammarrätten gör en bedömning av beteende och inte behov. När man gör en bedömning av den enskildes beteende och inte behov leder det till, enligt Kjellbom (2017, ss. 120, 128), att man ignorerar SoL's rättighetskaraktär. Vidare har Kjellbom och Lundberg (2018, ss. 59, 69) påpekat att vid en nödbiståndsbedömning ska orsakerna till hur behovet uppstod ha en underordnad betydelse då de betraktar SoL som en behovslag.

7.3.2 Byråkrati

Ett återkommande mönster vi kan urskilja från empirin är att stödsökande både har rättigheter och skyldigheter vid en nödbiståndsansökan. I ett förarbete till SoL framkommer det vilka rättigheter den enskilde har:

Det yttersta ansvaret omfattar alltid en skyldighet för vistelsekommunen att vidta insatser vid akuta nödsituationer. Det är som nämnts tidigare en viktig utgångspunkt att den enskilde alltid ska kunna garanteras omedelbar hjälp oavsett i vilken kommun han eller hon befinner sig när hjälpbehovet inträder.

(prop. 2010/11:49, s. 36)

I propositionen (2010/11:49, s. 36) här ovan poängteras det att vistelsekommunen har ansvaret och skyldigheten att bistå individer med insatser vid akuta nödsituationer. Även om det inte finns en specifik paragraf i lagen som anger att socialnämnden ska bistå med insatser vid en nödsituation, tas detta upp i förarbeten. De skyldigheter den stödsökande har kan man urskilja i rättsfallen. Ett återkommande mönster vi kunde se var vikten av att bifoga korrekta underlag vid en ansökan, eftersom avsaknaden av detta kan innebära att den stödsökande kan få avslag:

Av utredningen i målet framgår att NN trots uppmaningar inte inkommit med begärda intyg och inte heller på annat sätt medverkat i utredningen så att hens rätt till bistånd har kunnat bedömas. Nämndens beslut att avslå hen ansökan var därför riktigt.

(Rättsfall 29)

Kammarrätten gjorde i rättsfallet ovan, samt i andra rättsfall, bedömningen att det inte fanns någon påvisad nödsituation då den stödsökande inte hade bifogat korrekt underlag trots att hen kanske hade rätt till nödbistånd. Vi kunde se att korrekt bevisning på att den stödsökande var i en nödsituation spelade en viktig roll i kammarrättens bedömning, för att utreda om rätt till nödbistånd förelåg eller inte.

I vissa rättsfall kunde vi urskilja att kammarrätten kom fram till att den enskilde inte hade visat att en nödsituation förelegat och därför hade hen inte rätt till det sökta biståndet. I rättsfallet här nedan påpekar kammarrätten nödvändigtvis inte att det handlar om avsaknaden av underlag utan de konstaterar endast att personerna inte visat att de är i en nödsituation:

NN har kontinuerliga inkomster i form av sjukersättning och hen har inte visat att [sic] förelegat en nödsituation under månad år.

(Rättsfall 33)

Kammarrätten gör en liknande bedömning i ett annat rättsfall:

Inte heller i övrigt ger utredningen enligt kammarrättens mening tillräckligt stöd för att hen vid den aktuella tidpunkten befunnit sig i en akut nödsituation som medfört att hen varit berättigad till reducerat försörjningsstöd.

(Rättsfall 39)

I dessa två rättsfall här ovan blir det svårt att urskilja vad det är som påverkar kammarrättens bedömning, eftersom de inte förklarar på vilket sätt den stödsökande ska visa att hen faktiskt är i ett akut nödläge. Utifrån detta ser man att bevisbördan ligger hos den enskilde för att påvisa varför hen anser att hen är i en akut nödsituation, och därför kan konstruktionen av rätten till nödbistånd variera beroende på rättsfall och vilken nödsituation som anses föreligga. Detta anser vi kan kopplas till den byråkratiska delen av nödbiståndet, eftersom man i denna kategori kan urskilja att det finns formella och otydliga regler angående hur den enskilde ska gå tillväga för att ansöka och ha rätt till biståndet.

7.3.3 Sammanfattande analys av kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd

Kategorierna *Eget ansvar och tidsaspekt* samt *Byråkrati* representerar det vi har kommit fram till när vi har analyserat kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd. Det vi kunde urskilja var att kammarrätten konstruerar rätten till nödbistånd utifrån antal nödlägen och den enskildes egna ansvar för sin privatekonomi. Dessa kriterier påverkade utfallet i ett flertal av de rättsfall som analyserades. Således är kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd något som styrs av individens beteende och inte behov, där fokus läggs på hur nödsituationen har uppstått och inte hur den enskildes nödsituation ska lösas. Detta kan bland annat kopplas till det Kjellbom (2017, s. 172; 2015, ss. 64–65) kom fram till i sina studier angående egenansvarsnormen, där bedömningen utgår från individens beteende och inte behov.

Hur många nödlägen den enskilde hade hamnat i påverkade alltså kammarrättens beslut, det vill säga den enskildes bakgrundshistorik vid en nödbiståndsansökan. Detta medförde att kammarrätten kunde bedöma att den enskilde befann sig i en nödsituation, men om det ansågs vara självförvållat fick hen inte rätt till bistånd. På detta sätt har regler och kriterier skapats

genom rättspraxis om när den enskilde har rätt och inte rätt till nödbistånd. Vidare synliggörs även kammarrättens syn på syftet med nödbiståndet, det är ett bistånd som inte ska vara en *permanent lösning* utan ett *tillfälligt bistånd*. I och med detta utgår kammarrätten från att enskilda individer upprepade gånger kan hamna i en nödsituation under sin livstid, dock kan nödsituationen vara orsakad av den enskildes egna beteende eller handlande vilket fråntar den enskildes rätt till nödbistånd.

Vi kunde även koppla tidsaspekten, det vill säga hur många nödlägen individen ha varit i, utifrån ett rättssociologiskt perspektiv till egenansvarsnormen och att detta förstärks utifrån de rådande normerna som redan finns i samhället. Utifrån vår tolkning finns det föreställningar i samhället kring att vuxna människor ska kunna ha förmågan att planera och ta hand om sin privatekonomi. Denna norm kunde även Kjellbom (2015, s. 164) urskilja påverkar socialtjänstens bedömningar. Egenansvarsnormen belyses i rättspraxis i de rättsfall som har analyserats, där kammarrätten i avslagsbesluten betonar att den enskilde själv har vållat sin nödsituation och är därför själv ansvarig för den uppkomna svåra ekonomiska situationen. Vidare kunde vi urskilja att ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv har socialnämnden en skyldighet att bistå med insatser vid en nödsituation. Samtidigt har den stödsökande skyldigheten att kunna bevisa sin nödsituation, i och med detta ligger ansvaret på den enskilde och inte samhället när det gäller att påvisa en nödsituation och för att därmed ha rätt till nödbistånd. Återigen ser vi att kammarrättens konstruktion av rätten till nödbistånd utgår i bedömningen från att den enskilde har eget ansvar över sin nödsituation.

7.4 Rättssäkerhet

Under detta avsnitt kommer vi redogöra för hur konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd, som presenterades ovan, kan inverka på den formella och materiella rättssäkerheten.

7.4.1 Formell rättssäkerhet

Under teoriavsnittet (se avsnitt 5.3) förklarar vi skillnaden mellan formell och materiell rättssäkerhet. Om vi kopplar formell rättssäkerhet, som handlar om att besluten ska vara förutsägbara (Svensson 2007, s. 37), till rätten till nödbistånd som prövas av kammarrätten kan vi se att konstruktionen av rätten till nödbistånd påverkar rättssäkerheten i rättsfallen som analyserades. Exempelvis har vi under kategorin *Byråkrati* tagit upp hur svårt det kan vara för den enskilde att veta hur hen ska visa att hen är i en akut nödsituation och därför är i behov av nödbistånd. Detta påverkar den formella rättssäkerheten då besluten inte blir förutsägbara. Vi har kopplat detta till att det i dagsläget inte finns någon nödbiståndsparagraf i SoL som tar upp de riktlinjer som bör finnas med vid en nödbiståndsansökan. I de flesta rättsfallen som vi analyserat där den enskilde har fått avslag utvecklar inte kammarrätten just vilket underlag som saknas. Detta kan försvåra processen för den enskilde när hen ansöker om nödbistånd samt påverka den formella rättssäkerheten, eftersom det kan vara svårt för den enskilde att veta hur och när hen kan få rätt till nödbistånd samt vilket underlag som ska bifogas när hen ansöker om biståndet. Vidare försvåras även socialtjänstens bedömningar när själva förfarandet inte heller är tydligt för dem.

En annan aspekt som påverkar den formella rättssäkerheten är att SoL beskrivs vara en ramlag till skillnad från en rättighetslag, vilket kan innebära att rätten till nödbistånd och dess riktlinjer kan variera från kommun till kommun runt om i landet (Panican & Ulmestig 2016, s. 479, Kjellbom 2009, s. 100). Att det inte finns en nödbiståndsparagraf i SoL kan förutom att SoL beskrivs vara en ramlag ytterligare försvåra bedömningen kring vad som räknas som ett akut nödläge eller inte. Trots att SoL som sagt beskrivs som en ramlag finns det fortfarande en del riktlinjer när man ansöker om ekonomiskt bistånd enligt SoL 4:1 st. 1–2, och utifrån de rättsfallen som vi har analyserat kunde vi urskilja att detta är något som saknas när det gäller nödbistånd.

Avsaknaden av en nödbiståndsparagraf anser vi riskerar att påverka den formella rättssäkerheten eftersom det inte blir förutsägbart för den enskilde, speciellt när det gäller tidsaspekten vid återkommande nödbiståndsansökningar. Exempelvis finns det inga riktlinjer kring hur många gånger en person kan ansöka om nödbistånd och detta kunde vi urskilja i de rättsfall som vi analyserade. I ett rättsfall kunde exempelvis en person söka nödbistånd 13 gånger medan en annan endast sökte två gånger innan kammarrätten påpekar det personliga ansvaret och gav avslag vid en nödsituation:

Under perioden månad år - månad år har hen ansökt om nödbistånd vid tretton tillfällen. Hen får därmed anses ha kännedom om de krav som i allmänhet ställs på den biståndssökande att planera sin ekonomi för att kunna tillgodose sina behov.

(Rättsfall 1)

I rättsfallet ovan sökte alltså den enskilde nödbistånd vid tretton tillfällen och fick bland annat på grund av detta avslag på sin ansökan, nedan kommer ett exempel på när den enskilde hade sökt nödbistånd vid två tillfällen:

Hen har under lång tid varit i delvis behov av ekonomiskt bistånd för sin försörjning. Hen har också vid två tidigare tillfällen under hösten år ansökt om och fått bistånd i akuta nödsituationer. För NN är det alltså inte fråga om endast ett visst akut nödtillfälle. Det har därför betydelse vad orsaken till hens nödläge är.

(Rättsfall 10)

Att inte veta när gränsen på antal gånger man kan ansöka om nödbistånd är nådd innan kravet på att planera sin privatekonomi kommer in i bilden, kan försvåra den formella rättssäkerheten för individen vid nödbiståndsansökningar. Den formella rättssäkerheten påverkas också på ett negativt sätt av hur kammarrätten konstruerar nöd. Under kategorin *Kapital* tog vi upp att den enskilde helt behöver sakna egna medel för sin försörjning för att kammarrätten skulle bedöma att en akut situation förelåg. Dock kunde vi urskilja att det beror på vad den enskilde saknar medel till. Vi anser att detta inte blir förutsägbart för den enskilde då den enskilde kan tolka en skuld som en viktig utgift att betala, medan kammarrätten inte betraktar detta som en oförutsedd eller akut kostnad.

Slutligen då det inte finns något enhetligt språkbruk när man talar om nödbistånd påverkas den formella rättssäkerheten negativt. Vi nämnde detta under metodavsnittet (se avsnitt 6), där olika begrepp används i stället för nödbistånd i rättsfall som vi har läst och analyserat som exempelvis: *nödsituation*, *nödläge*, *nödprövning*, *matpengar*, *matnorm* samt *reducerad riksnorm*. Detta leder till att det ur ett rättssäkerhetsperspektiv inte blir förutsägbart för vare sig den enskilde eller för den som bedömer nödbiståndsansökningar, eftersom olika begrepp används för att beskriva nöd och nödbistånd i rättsfallen.

7.4.2 Materiell rättssäkerhet

Vi utgår i denna studie från Lindkvists (2019, s. 17) definition av materiellt korrekta beslut för att analysera om kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd kan anses vara materiellt rättssäkert. Under kategorin *Eget ansvar och tidsaspekt* (se avsnitt 7.3.1) presenterade vi att kammarrätten i vissa rättsfall bedömde att nöd förelåg men att den enskilde inte hade rätt till nödbistånd. Nedan följer ett exempel på detta:

Enligt kammarrättens bedömning har NN inte tagit det personliga ansvar för sin situation som kan krävas av hen och har därmed självmant försatt sig i den aktuella nödsituationen. Med hänsyn härtill anser kammarrätten att nämnden därför har haft fog för sitt beslut att avslå NN's ansökan om ekonomiskt bistånd till mat för perioden mellan den X och X månad år.

(Rättsfall 36)

Utifrån Lindkvists (2019, s. 17) definition av materiellt korrekta beslut anser vi att när kammarrätten gör en sådan bedömning, som visades ovan, kan det inte anses överensstämma med de verkliga förhållandena. Detta rättsfall visar att konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd skiljer sig från varandra, vilket kan bli problematiskt ur ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv eftersom kammarrättens beslut inte ligger i linje med deras egna uttalanden om den enskildes faktiska situation, alltså deras konstruerade verklighet. Detta skiljer sig från de rättsfall där kammarrätten bedömer att nöd föreligger och därför anser att enskilde har rätt till bistånd. Nedan följer ett exempel på detta:

Som förvaltningsrätten konstaterat har den enskilde i regel rätt till bistånd i en akut nödsituation även om denne själv har orsakat att nödläget har uppstått. NN har därför rätt till bistånd till matpengar för perioden den X månad - X månad år, trots att hen själv vållat sitt nödläge.

(Rättsfall 32)

Vi anser att rättsfallet ovan visar när kammarrättens beslut överensstämmer med de verkliga förhållandena, eftersom de bedömer att den stödsökande har rätt till nödbistånd då det handlar om en nödsituation. I vissa rättsfall när kammarrätten bedömer att den enskilde inte har rätt till nödbistånd, även fast nöd föreligger, har de grundat sitt beslut på att den enskilde har vållat sin egen nödsituation. Kammarrätten gör då en bedömning gällande personens beteende för att kunna urskilja vad som ledde till att den enskilde hamnade i nödsituationen. Detta anser vi inte

kan uppfattas som materiellt rättssäkert när SoL beskrivs som en rättighetslag (Hollander 1995, s. 209; Vahlne Westerhäll 1986; Kjellbom 2017, s. 120). I lagtexten anges det inte att den enskildes beteende ska vara avgörande för rätt till bistånd eller inte, utan individens behov (Kjellbom 2017, s. 123).

I kategorin *Livssituation* kunde vi urskilja att den enskildes livssituation ofta påverkade kammarrättens bedömningar angående nödbistånd. Exempelvis när en person med missbruksproblematik ansökte om nödbistånd sänkte kammarrätten kraven som handlade om att den enskilde skall kunna planera sin ekonomi. Detta anser vi är realistiskt då handläggare ska göra en individuell behovsbedömning (Socialstyrelsen 2021, s. 38). Vidare kunde vi urskilja att när en hemlös gravid person ansökte om nödbistånd påverkade inte själva graviditeten kammarrättens bedömning. Vi kopplade detta till att det i SoL 5:9 framkommer att socialtjänsten särskilt ska sörja för personer med missbruksproblematik. Det som blir oklart här är om kammarrättens bedömning och beslut har överensstämmt med de verkliga förhållandena eller om domstolen endast har följt lagtexten och på detta sätt bortsett från att "Ingen grupps behov skall vara starkare skyddat än andras" (prop. 2000/01:80, s. 90). Vi anser dock att det inte kan tolkas som att kammarrättens bedömningar alltid stämmer överens med verkligheten då personens hela livssituation inte kan inrymmas i lagtext. Beslut med stöd av SoL förutsätter dessutom alltid en individuell bedömning (jfr prop. 2000/01:80, s. 90; prop. 1996/97:124, s. 66).

Under kategorin *Byråkrati* presenterade vi att det var viktigt att den enskilde bifogade korrekta underlag vid en ansökan angående nödbistånd och på detta sätt påvisade sin nödsituation. Nedan följer ett exempel på när kammarrätten anser att den enskilde inte har påvisat en nödsituation:

Kammarrätten instämmer i förvaltningsrättens bedömning att hen inte heller har angett några omständigheter som ger vid handen att hen befunnit sig i en nödsituation. NN har därmed inte varit berättigad till ekonomiskt bistånd.

(Rättsfall 18)

För att sammanfatta det som presenterats i detta avsnitt kan det alltså vara svårt att urskilja vad det är som påverkar kammarrättens bedömning, då det inte finns en förklaring på hur den enskilde ska påvisa sin nödsituation för att ha rätt till biståndet. Frågan som uppstår här är om domstolen har uppnått den utredningsskyldighet de har enligt FPL 8:1. Även om bevisbördan ligger hos den enskilde, att visa att hen har rätt till det sökta biståndet, kan man utifrån ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv fundera över om den enskilde skulle ha fått rätt om kammarrätten hade utrett saken närmare.

8. Diskussion

I detta avsnitt kommer vi att summera studiens resultat och analys samt redogöra för vår diskussion kring studiens resultat, genom att koppla detta till de valda teorierna och den tidigare forskningen. Avslutningsvis kommer vi att nämna studiens betydelse samt ge förslag på vidare forskning som rör ämnet nödbistånd.

8.1 Summering av resultat och analys

Utifrån de 42 rättsfall som analyserades i denna studie kunde vi med hjälp av innehållsanalys få fram fyra olika kategorier. Kategorierna *Kapital* och *Livssituation* fokuserar på studiens frågeställning om nöd, medan de andra kategorierna, *Eget ansvar och tidsaspekt* samt *Byråkrati*, belyser frågeställningen om nödbistånd. I denna studie har vi alltså besvarat följande frågeställningar:

- Hur konstruerar kammarrätten nöd?
- Hur konstruerar kammarrätten rätten till nödbistånd?
- Hur påverkar kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd rättssäkerheten för enskilda som ansöker om nödbistånd?

I kategorin *Kapital* tog vi upp att kammarrättens konstruktion av nöd är när den enskilde saknade eget kapital. Av betydelse var dock just vad det var man saknade medel till, exempelvis ansåg kammarrätten inte att skulder eller förlorade medel kunde leda till en nödsituation även fast hen inte hade egna medel för sin försörjning. Den andra kategorin som blev synlig i analysen var *Livssituation*, här kunde vi se att yttre omständigheter hade en inverkan på kammarrättens bedömning av nöd. Exempelvis kunde vi urskilja att en person med missbruksproblematik räknades mer som att vara i en social utsatt grupp än en hemlös gravid person, och därför ansåg kammarrätten att den förra befann sig i en nödsituation men inte den senare. I ett rättsfall där en ensamstående förälder med barn sökte nödbistånd tog kammarrätten i beaktande att både mamman och barnet saknade medel till försörjning. Utifrån detta rättsfall kunde vi se att när det även finns barn med i bilden kan detta påverka om kammarrätten bedömer att den enskilde befinner sig i en nödsituation eller inte.

Konstruktionen av rätten till nödbistånd skiljde sig mellan rättsfallen, dock kunde vi se en röd tråd i nästan alla rättsfall som vi analyserade. I kategorin *Eget ansvar och tidsaspekt* var en viktig faktor i de bedömningar som kammarrätten gjorde. När det gäller tidsaspekten vid en nödbiståndsansökan spelade antalet gånger en person tidigare hade sökt biståndet roll, och detta gjorde att vi kunde se att återkommande nödbehov påverkade utfallet. Detta medför att nödbistånd inte ska betraktas som en permanent lösning där den stödsökande gång på gång kan ansöka om biståndet, utan mer en tillfällig lösning för att hjälpa den enskilde i en akut nödsituation. I och med detta lade kammarrätten vikt vid att den enskilde skulle planera sin ekonomi för att undvika en nödsituation. I de rättsfall kammarrätten bedömde att nödsituationen hade uppstått genom, enligt kammarrätten, den enskildes oaktsamhet talade de om självförvårdad nöd. Detta kunde vi urskilja påverkade den enskildes rätt till nödbistånd, vi

kopplade detta till egenansvarsnormen. I den sista kategorin *Byråkrati* kunde vi urskilja individens rättigheter och skyldigheter vid en nödbiståndsansökan. Bland annat ankom det på den enskilde att visa att hen befann sig i nöd och ha relevant underlag för sin talan. Det fanns även ett par rättsfall där kammarrätten påpekade att den enskilde inte hade rätt till nödbistånd då hen inte hade befunnit sig i en nödsituation, utan att förklara närmare vad anledningen till beslutet var. Detta i sig kan ha en inverkan på rättssäkerheten.

Konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd påverkar den formella rättssäkerheten då kammarrättens beslut inte är förutsägbara, vilket kan bero på att det inte finns en nödbiståndsparagraf att utgå ifrån. Detta kan försvåra för den enskilde när det gäller vilka rättigheter och skyldigheter hen har vid en ansökan. Även att SoL tolkas som en ramlag påverkas den formella rättssäkerheten då det inte finns något enhetligt sätt att bedöma nöd på, det vill säga bedömningen kan variera beroende på vart i landet den enskilde befinner sig i. En annan sak som kom fram i analysen gällande den formella rättssäkerheten var att det inte finns ett enhetligt språkbruk gällande nöd och nödbistånd, vilket kan påverka förutsägbarheten både för den enskilde och rätten vid ansökningar om nödbistånd. Vidare analyserade vi att konstruktionerna påverkar den materiella rättssäkerheten då vår tolkning är att kammarrättens beslut inte alltid överensstämmer med deras egna konstruerade verklighet. Vi kunde speciellt urskilja detta när kammarrätten bedömde att en nödsituation förelåg men trots det beslutade att den enskilde inte hade rätt till nödbistånd.

8.3 Diskussion om relationen mellan resultat, teori och tidigare forskning

Socialkonstruktionismen är en teori som har använts under hela analysprocessen. Denna teori har hjälpt oss att urskilja hur kammarrätten konstruerar nöd och rätten till nödbistånd. Genom att se på hur kammarrätten talar om nöd har vi kunnat besvara studiens första frågeställning. Rättssociologin har även varit behjälplig då vi har kunnat belysa vilka normer som påverkar kammarrättens bedömningar. De teoretiska begreppen formell och materiell rättssäkerhet har vidare hjälpt oss att kunna besvara studiens tredje frågeställning och göra en djupare analys om vilka följder kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd har för enskilda individer. Genom att använda dessa teorier och teoretiska begrepp för att analysera empirin har vi använt oss av triangulering, som innebär att man kombinerar flera olika teorier för att studera ett fenomen (Ahrne & Svensson 2015, ss. 25–26).

Vi anser att genom att kombinera socialkonstruktionism, rättssociologi samt formell och materiell rättssäkerhet, har vi kunnat få en bredare och djupare förståelse för hur kammarrätten konstruerar nöd och rätten till nödbistånd och därmed kunnat besvara våra frågeställningar. Dessa teorier och teoretiska begrepp har varit viktiga “teoretiska glasögon” när vi har analyserat rättsfallen, då det stundtals inte alltid har varit tydligt vad nöd är och inte är. Vi menar att vi med hjälp av teorierna och de teoretiska begreppen kunnat identifiera viktiga punkter när det gäller nöd och nödbistånd. Vi är medvetna om att andra teorier skulle kunna generera ett annorlunda och/eller liknande resultat, vi anser dock att studiens valda teorier ger en helhetsbild på det som avsågs att undersökas.

Trots att det i dagsläget inte finns en nödbiståndsparagraf i SoL kunde vi i de rättsfall som vi analyserade urskilja att det finns vissa regler och normer som styr utgången av ett rättsfall. Vi kunde bland annat se dessa regler under kategorin *Byråkrati*, där underlag och dokument som bevisade att personen verkligen var i en nödsituation hade en viktig funktion i kammarrättens bedömning. Vårt resultat visar att detta kan påverka den formella rättssäkerheten negativt, då den enskilde inte kan förutse rättens bedömning eftersom hen inte vet i förväg vilka normer och regler som kommer att appliceras på det egna rättsfallet. Enligt SoL ska det göras individuella bedömningar (Socialstyrelsen 2021, s. 38) och eftersom nödbistånd bedöms enligt SoL 4:1 bör detta eftersträvas för att uppnå rättssäkerheten.

Studiens resultat visar vidare på att kammarrättens bedömningar ibland påverkas av den enskildes livssituation. Rättsfall 9 handlar om en hemlös gravid person som fick avslag på sin ansökan om nödbistånd i form av boende, och vi kan koppla detta fall till en studie om effekterna av bostadsosäkerhet (se avsnitt 4.4). Personen i rättsfallet ansågs inte vara i nöd, trots att hen var hemlös och gravid. I Marcal och Maquire-Jacks (2021, ss. 6–7) studie kom de fram till att barn som upplever en bostadsosäkerhet i sin barndom påverkas negativt av detta flera år efter händelsen. Kammarrätten i detta rättsfall tar alltså inte hänsyn till den enskildes eller det ofödda barnets livssituation, samt vilka konsekvenser deras beslut kan ha i ett längre perspektiv. I stället utgår kammarrättens konstruktion av nöd från vad som händer här och nu.

När vi började att analysera rättsfallen kunde vi urskilja att olika instanser gör olika bedömningar i samma rättsfall när det gäller nöd (se bilaga 2). Denna skillnad har vi kopplat till att det inte finns en nödbiståndsparagraf i SoL och att lagen tolkas som en ramlag i stället för rättighetslag (Kjellbom 2015, s. 172). Kjellbom (2017, ss. 117, 121) menar att en ramlag behöver ange gränser så att man vet hur man ska tillämpa lagen, vilket SoL inte innehåller. Detta möjliggör att tolkningen av lagen blir väldigt flexibel (Kjellbom 2017, s. 117). Då det inte finns en nödbiståndsparagraf finns det inga riktlinjer för hur en bedömning ska se ut när det kommer till nöd, vilket visades under vår analys. Hollander (1995, s. 209), Vahlne Westerhäll (1986) och Kjellbom (2017, s. 120) beskriver SoL som en rättighetslag, dock faller lagens rättighetsaspekt bort när kammarrätten använder en ramlös tolkningsmetod och börjar utreda den enskildes beteende. I analysen kunde vi urskilja att kammarrätten inte konstruerar rätten till nödbistånd utifrån personens behov utan mer utifrån beteende och därmed personens egna ansvar att undvika en potentiell nödsituation. Kjellbom (2017, s. 128) fick fram liknande resultat i sin studie där hon såg att när socialnämnden och domstolen använder en ramlös tolkningsmetod kan detta leda till att den enskildes behov inte blir det centrala. Eftersom kammarrätten främst utreder beteende och inte behov anser vi inte att domstolen uppfyller det grundläggande kravet gällande trygghet i den svenska välfärdsmodellen (Bergmark och Lundström 2008, s. 18). Vårt resultat visar att när kammarrätten inte utreder den enskildes behov samt tar individens hela livssituation i beaktning skapar detta en rättsosäkerhet, då ansvar läggs på den enskilde själv att lösa sitt nödbehov. Den enskildes *räddare i nöden* blir då hen själv och ingen annan, vilket inte är förenligt med idén om att bistånd genom SoL ska vara det yttersta skydds nätet i samhället (Lundgren & Sunesson 2021, s. 77; Minas 2008a, ss. 149–150; prop. 2015/16: 136, s. 6; Staaf & Corter 2021, s. 73). I och med detta blir konstruktionen av rätten till nödbistånd inte avgränsad till det uppkomna nödtillfället utan kammarrätten gör även

en bedömning kring personens bakgrundshistoria. Detta såg även Kjellbom och Lundberg (2018, ss. 64, 66) i sin studie, verkligheten blir inte det avgörande för bedömningen utan rätten utgår i stället från redan uppställda kriterier. I och med detta ligger fokus inte på hur den enskildes nödsituation ska lösas som nämns i ett förarbete till SoL (prop. 1979/80:1, s. 170).

Vidare lägger kammarrätten fokus på att den enskilde ska kunna planera sin ekonomi för att inte hamna i återkommande nödsituationer. Med kravet om eget ansvar såg vi därför att när den enskilde hamnar i återkommande nödsituationer begränsades möjligheterna till nödbiståndet, därför konstruerar kammarrätten rätten till nödbistånd till ett visst antal gånger en individ kan få detta bistånd. Återigen kan vi se att kammarrätten lägger fokus på den enskildes beteende, vilket medför att egenansvarsnormen förstärks. Denna norm utgår ifrån att den enskilde ska agera ekonomiskt rationellt vid en ansökan (Kjellbom 2015, s. 164). I rättsfallen som vi analyserade nämnde kammarrätten ofta RÅ 1995 ref. 56 vid både avslag och bifall av nödbistånd. Under bakgrundsavsnittet (se avsnitt 3) har vi även presenterat andra domar som har ett prejudicerande värde, dock var RÅ 1995 ref. 56 den dom som återkom mest i rättsfallen som analyserades. Detta kan tyda på att det inte finns tillräckligt många vägledande domar för underinstanserna. Om vi kopplar detta till Nordlanders (2006, ss. 83, 140) och Åströms (1988, ss. 201, 203) studier, som såg att lagar inte var vanligt förekommande i socialarbetares beslut, ser vi ett behov av fler prejudicerande domar för att kunna tolka SoL i relation till nöd. Vi anser att prejudicerande domar skulle underlätta för professionella att få en bättre överblick över vad nöd är eftersom det inte finns en nödbiståndsparagraf i SoL som kan vägleda dem i sina beslut.

Tidigare i studien (se avsnitt 4.3) presenterades att socialtjänstens bedömningar även påverkas av de rådande normer som finns i samhället, exempelvis normer om kvinnor och män samt ensamstående föräldrar (Fäldt & Kullberg 2012, ss. 717, 722–723; Kullberg 2005, ss. 373, 375, 378–379; Hussénus 2021, s. 29; Stranz, Karlsson & Wiklund 2017, s. 719). Ur ett rättssociologiskt perspektiv anser vi att detta även kan appliceras på domstolens bedömningar i denna studie, då vi kunde se att normer om att ta ansvar för sitt eget liv förstärks genom kammarrättens beslut vid nödbistånd. Egenansvarsnormen återkom ofta i rättsfall när kammarrätten skulle bedöma om nödsituationen var självförvållad eller inte. Om personen enligt kammarrättens bedömning genom eget handlande själv hade försatt sig i en nödsituation påverkades rätten till nödbistånd, då kammarrätten ansåg att det skulle ställas krav på individen att kunna sköta och planera sin privatekonomi. Utifrån detta perspektiv blir nödbistånd ett villkorat bistånd, där villkoren inte tydligt återfinns i SoL utan något som har uppkommit genom rättspraxis.

Egenansvarsnormen kan vi även koppla till Underlids (2005, ss. 273, 275) studie som handlade om människor som uppbar ett långvarigt ekonomiskt bistånd och deras upplevelser kring bland annat bemötandet inom socialtjänsten. Studiens informanter upplevde att deras ekonomiska situation bidrog till att de blev bemötta på ett negativt sätt av andra i samhället då de upplevde att andra såg ner på dem (Underlid 2005, ss. 276, 279), och detta kan vi till viss del koppla till det som framgick i rättsfallen gällande egenansvarsnormen. Konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd gällande att planera sin ekonomi och att den enskilde har ett eget ansvar över sin situation kan möjligtvis öka de skam- och skuld känslor som tas upp i Underlids studie (2005,

s. 280), och därmed eventuellt hindra den stödsökande att söka hjälp. Att som biståndsmottagare bli betraktad som en person som “mjölkar systemet”, som belystes i Underlids studie (2005, s. 276), kan medföra att de negativa föreställningarna kring människor i en utsatt ekonomisk situation ökar. Vi anser att detta i sig kan ha en viss inverkan på kammarrättens bedömningar, genom att människor i nöd inte anses vara i nöd i rättens mening.

Den tidigare forskningen visade även att fattiga människor betraktas som lata och utbildade (Cozzarelli, Wilkinson & Taglers 2001, ss. 211, 214, 255; Lindqvist, Björklund & Bäckström 2017, s. 236). Att det finns negativa föreställningar i samhället om människor som lever i ekonomisk utsatthet anser vi ur ett rättssociologiskt perspektiv kan påverka kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd i enlighet med egenansvarsnormen. Forskning visar samtidigt på att Sverige inte är lika benägna som andra europeiska länder att skylla fattigdomen på de som lever i en utsatt ekonomisk situation (Kallio & Niemelä 2014, ss. 121–122). Till viss del kan vi koppla detta till att Sverige är en välfärdsstat, där människor har möjligheten att få hjälp av samhället i en nödsituation och därmed ses fattigdom mer som ett strukturellt problem än ur ett individualistiskt perspektiv. När vi har analyserat rättsfallen kan vi dock se att även om Sverige räknas som en välfärdsstat ställs det höga krav på de stödsökande att hitta en lösning på sin ekonomiska situation, och därmed upprätthålls de negativa föreställningarna som tidigare nämndes.

StAAF och Corter (2021, s. 73) hävdar att en viktig grundsten i Sveriges socialpolitiska system är att om man befinner sig i nöd ska man omfattas av ett grundläggande skydds nät. Ett viktigt skydds nät regleras i SoL 4:1, dock tar inte nöd och nödbistånd någon nämnvärd plats i denna paragraf. I denna studie har vi visat att kammarrättens konstruktion av nöd och rätten till nödbistånd inte kan anses vara rättssäker, då besluten inte är förutsägbara eller speglar de verkliga förhållandena. Detta hänger samman med den tidigare forskningen som visar att klienterna inte kan förvänta sig likabehandling (Panican & Ulmestig 2016, s. 481). Vi har kopplat flexibiliteten i kammarrättens bedömningar till att det inte finns en nödbistandsparagraf i SoL, vi anser att en sådan paragraf skulle kunna fungera som en vägledning för de professionella inom socialt arbete i de nödbedömningar som görs. Detta anser vi i sin tur skulle kunna leda till att de rådande normerna som finns i samhället, om eget ansvar när man lever i ekonomisk utsatthet, får en mindre plats i bedömningarna och besluten om nöd och rätten till nödbistånd. För att förverkliga Agenda 2030 mål att utrota all form av fattigdom i världen (SCB 2020, s. 81; UNDP 2021), anser vi att det är viktigt att människor som är i nöd får den hjälp de behöver. Denna studie visar att konstruktionen av nöd och rätten till nödbistånd inte utgår från individens behov, utan beteende. Detta kan medföra att personer som befinner sig i en nödsituation inte får den hjälp som de behöver, vilket i sin tur inte går i linjer med målen i Agenda 2030.

8.4 Studiens betydelse

I denna studie får man en djupare förståelse för vad nödbistånd och nöd är och på vilket sätt kammarrätten dömer kring detta bistånd. När vi tittade på den tidigare forskningen kring ämnet nödbistånd kunde vi inte hitta någon forskning som berör detta område. I stället hittade vi främst

forskning om vilka faktorer som påverkar socialsekreterarnas bedömningar vid beslut om ekonomiskt bistånd, som exempelvis kön, etnicitet samt personliga familjeförhållanden (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017; Hussénus 2021; Fäldt & Kullberg 2012; Kullberg 2005), och hur SoL tillämpas i praktiken (Kjellbom 2009, 2017; Kjellbom & Lundberg 2018). Vi blev intresserade av att studera hur rätten bedömer frågor gällande nöd och nödbistånd eftersom vi anser att det finns en kunskapslucka inom detta område.

Vidare upplever vi att studien kommer att bidra till att professionella inom socialt arbete som arbetar med frågor som rör nöd kan få en bättre överblick över de bedömningar som görs av rätten. Studien visar även på att det behövs mer riktlinjer angående nödbistånd. I dagsläget bedöms nöd enligt SoL 4:1, och det vi ser när vi har läst och analyserat rättsfallen är att en nödbiståndsparagraf skulle behövas för att göra det mer rättssäkert för både den enskilde och för att ge en vägledning till de professionella inom socialt arbete som dagligen beslutar om nödbistånd. Trots att nödbistånd beslutas genom SoL 4:1 är inte målet med biståndet att den enskilde ska uppnå skälig levnadsnivå, som exempelvis vid annat ekonomiskt bistånd, utan handlar mer om att undanröja den nödsituation som råder här och nu. Detta var det vi upplevde när vi läste rättsfallen, vi tror därför att en mer klar bild över syftet med detta bistånd skulle vara behjälplig för den enskilde samt för de professionella och rätten som fattar besluten. Studiens resultat påvisar att normer påverkar rättens konstruktioner och därmed beslutsfattande. Vi anser att denna studie blir betydelsefull för de professionella som möter klienterna inom socialt arbete, eftersom de använder sig av rättsfall som en vägledning i sitt arbete. De implikationer för socialt arbete som vår studie kan ha är att professionella, som är verksamma inom socialt arbete, kan inta en mer kritisk ställning och/eller få en djupare förståelse för hur nöd tolkas av rätten.

8.5 Förslag på vidare forskning

Under studiens gång märkte vi att det finns kunskapsluckor inom området nödbistånd. Frågor som uppstod hos oss var hur socialsekreterare handlägger nödbiståndsansökningar samt vad som påverkar deras handlingsutrymme vid dessa ansökningar. Ett förslag på vidare forskning inom detta område kan vara en intervjustudie med socialsekreterare där syftet är att undersöka hur de i sin profession tolkar och tillämpar SoL vid nödbiståndsansökningar, för att få en djupare förståelse kring de svårigheter som kan uppkomma. Vidare såg vi att förvaltningsrätten och kammarrätten bedömer nöd på olika sätt (se bilaga 2), där vi upplevde att förvaltningsrätten fokuserar mer på individens behov medan kammarrätten lägger fokus på individens egna ansvar och beteende. Därför skulle en kvantitativ och/eller kvalitativ studie angående hur dessa två instanser bedömer nödbistånd bidra med vidare kunskap inom detta område, exempelvis genom enkäter/intervjuer eller utifrån en kvantitativ ansats jämföra de olika instansernas beslut med varandra.

9. Referenslista

9.1 Litteratur

Ahrne, G. & Svensson, P. (2019). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber, ss. 17–31.

Allwood, C.M. (2021). Den kvalitativa ansatsens plats i vetenskapsteorin. I Klingberg, G. & Hallberg, U. (red.). *Kvalitativa metoder helt enkelt!*. Lund: Studentlitteratur, ss. 53–75.

Allwood, C.M. & Erikson, M.G. (2017). *Grundläggande vetenskapsteori: för psykologi och andra beteendevetenskaper*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Baier, M. & Svensson, M. (2018). *Om normer*. Lund: Studentlitteratur.

Banakar, R. (2020). Om rättssociologisk forskningsdesign. I Schoultz, I. & Nafstad, I. (red.). *Om rättssociologisk tillämpning*. Lund: Studentlitteratur, ss. 29–49.

Bendz, A. (2010). *Rättssäkerhet som välfärdspolitiskt ideal: reformer av socialförsäkringens administration från 1955 till 2008*. Göteborg: Centrum för forskning om offentlig sektor.

Bergmark, Å. (2014). Ekonomiskt bistånd under socialtjänstlagen - en period av ökad restriktivitet och skärpta villkor. I Pettersson, U. (red.). *Tre decennier med socialtjänstlagen, Utopi, vision, verklighet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, ss. 29–46.

Bergmark, Å. & Lundström, T. (2008). Socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Om det sociala arbetet och dess förutsättningar. I Bergmark, Å., Lundström, T., Minas, R. & Wiklund, S. (red.). *Socialtjänsten i blickfånget organisation, resurser och insatser, Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 17–32.

Bergström, G. & Ekström, L. (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 253–301.

Boréus, K. & Kohl, S. (2018). Innehållsanalys. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 49-89.

Braye, S., Preston-Shoot, M. & Wigley, V. (2011). Deciding to use the law in social work practice. *Journal of Social Work*, 13(1):75–95. DOI: 10.1177/1468017311431476.

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl. Malmö: Studentlitteratur.

Burr, V. (2015). *Social constructionism*. London: Routledge.

Cozzarelli, C., Wilkinson, A. & Tagler, M. (2001). Attitudes Toward the Poor and Attributions for Poverty. *Journal of Social Issues*, 57(2):207–227. DOI: 10.1111/0022-4537.00209.

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson Barajas, K., Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2019). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber, ss. 34–54.

Erman, M. (2006). *Socialtjänstlagen: en vägledning*. Stockholm: Kommentus.

Fäldt, J. & Kullberg, C. (2012). Implications of Male and Female Same-Gender Dyads. *Journal of Social Service Research*, 38(5):712-726. DOI: 10.1080/01488376.2012.723976.

Graneheim, U.H., Lindgren, B-M & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today*, 56:29-34. DOI: 10.1016/j.nedt.2017.06.002.

Graneheim, U.H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24(2): 105-112. DOI: 10.1016/j.nedt.2003.10.001.

Gustafsson, B-A. (2013). Social assistance among immigrants and natives in Sweden. *International Journal of Manpower*, 34(2):126–141. DOI: 10.1108/01437721311320654.

Hollander, A. (1995). *Rättighetslag i teori och praxis: en studie av lagstiftning inom social- och handikappområdet*. Uppsala: Iustus.

Hollander, A. (2009). Rättssociologi. I Hollander, A. & Borgström, A. (red.). *Juridik och rättsvetenskap i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur, ss. 39–63.

Hussénus, K. (2021). Intersectional patterns of social assistance eligibility in Sweden. *Nordic Social Work Research*, 11(1):19–33. DOI: 10.1080/2156857X.2019.1601636.

Hydén, H. (2002). *Normvetenskap*. Lund: Sociologiska institutionen.

Isaksson, J. (2021). Riktad kvalitativ innehållsanalys. I Klingberg, G. & Hallberg, U. (red.). *Kvalitativa metoder helt enkelt!*. Lund: Studentlitteratur, ss. 283–302.

Johannessen, A., Tufte, P-A. & Christoffersen, L. (2020). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. 2 uppl. Stockholm: Lund.

Kallio, J. & Niemelä, M. (2014). Who Blames the Poor? Multilevel evidence of support for and determinants of individualistic explanation of poverty in Europe. *European Societies*, 16(1):112–135. DOI: 10.1080/14616696.2013.787435

Kjellbom, P. (2009). Rättssäkerhet och flexibilitet i kommunala riktlinjer för ekonomiskt bistånd. *Retfærd*, 32(4):80–103.

Kjellbom, P. (2015). Ekonomiskt bistånd vid hyresskulder. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 22(2):153–174. DOI: 10.3384/SVT.2015.22.2.2349.

Kjellbom, P. (2017). Ramar eller rättigheter? Om tolkningen av socialtjänstlagens biståndsbestämmelse när barn riskerar att förlora sitt hem. *Retfærd*, 32(4/127):117–131.

Kjellbom, P. & Lundberg, A. (2018). Olika rättsliga rum för en skälig levnadsnivå?: En rättskartografisk analys av SoL och LMA i domstolspraktiken. *Nordisk socialrättslig tidskrift*, 2018(17-18):39-71.

Kullberg, C. (2005). Differences in the Seriousness of Problems and Deservingness of Help: Swedish Social Workers' Assessments of Single Mothers and Fathers. *The British Journal of Social Work*, 35(3):373–386. DOI: 10.1093/bjsw/bch187.

Larsson, S. (2005). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk pedagogik*, 25(1):16–35.

Larsson, S. (2021). Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier. I Klingberg, G. & Hallberg, U. (red.). *Kvalitativa metoder helt enkelt!*. Lund: Studentlitteratur, ss. 325-360.

Lindqvist, A., Björklund, F. & Bäckström, M. (2017). The perception of the poor: Capturing stereotype content with different measures. *Nordic Psychology*, 69(4):231–247. DOI: 10.1080/19012276.2016.1270774.

Lindkvist, G. (2019). *Bevisfrågor i förvaltningsprocessen: en översikt*. Stockholm: Norstedt juridik.

Lundgren, L. & Sunesson, P-A. (2021). *Nya sociallagarna: med kommentarer i lydelsen den 1 januari 2021*. 34 uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Marcál, K. & Maguire-Jack, K. (2021). Housing insecurity and adolescent well-being: Relationships with child welfare and criminal justice involvement. *Child Abuse & Neglect*, 115:1–11. DOI: 10.1016/j.chiabu.2021.105009.

- Mathiesen, T. (2007). *Rätten i samhället - en introduktion till rättssociologin*. Lund: Studentlitteratur.
- Minas, R. (2008a). Arbete med ekonomiskt bistånd I. Organisation och metoder, kontinuitet och förändring. I Bergmark, Å., Lundström, T., Minas, R. & Wiklund, S. *Socialtjänsten i blickfånget organisation, resurser och insatser, Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 143–172.
- Minas, R. (2008b). Arbete med ekonomiskt bistånd II. Exemplet mottagning av nya socialbidragsklienter. I Bergmark, Å., Lundström, T., Minas, R. & Wiklund, S. *Socialtjänsten i blickfånget organisation, resurser och insatser, Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 173–202.
- Minell, M. (2001). *Vad säger socialtjänstlagen?*. Stockholm: Gothia.
- Nyström, M. (2021). Hermeneutik. I Klingberg, G. & Hallberg, U. (red.). *Kvalitativa metoder helt enkelt!*. Lund: Studentlitteratur, ss. 231–256.
- Nordlander, L. (2006). *Mellan kunskap och handling. Om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet*. Diss. Umeå: Univ.
- Panican, A. & Ulmestig, R. (2016). Social rights in the shadow of poor relief - social assistance in the universal Swedish welfare. *Citizenship Studies*, 20(3–4):475–489. DOI: 10.1080/13621025.2016.1139053.
- Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 5. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Pettersson, U. (2014). Om socialtjänstlagen. I Pettersson, U. (red.). *Tre decennier med socialtjänstlagen, Utopi, vision, verklighet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, ss. 21–28
- Pettersson, U., Bergmark, Å., Lundström, T., Sallnäs, M. & Szebehely, M. (2014). Introduktion. I Pettersson, U. (red.). *Tre decennier med socialtjänstlagen, Utopi, vision, verklighet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, ss. 11–20.
- Schoultz, I. & Nafstad, I. (2020). *Om rättssociologisk tillämpning*. Lund: Studentlitteratur.
- Sohlberg, P. & Sohlberg, B-M. (2019). *Kunskapens former: Vetenskapsteori, forskningsmetod och forskningsetik*. 4 uppl. Stockholm: Liber.
- Stjernquist, P. (1983). En aspekt på rättssociologisk forskning. *Tidskrift för rättssociologi*, 1(1):7–17.

- Svensson, G. (2007). Rättssäker och rättvis biståndsbedömning - är det möjligt? Om legitimiteten i socialsekreterarnas rättsliga beslutsfattande. I Vahlne Westerhäll, L. (red.). *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Stockholm: Norstedts juridik, ss. 28–64.
- Svensson, L. (2017). *Rättsfallsanalys för icke-jurister: Analys, metod, beslut*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- StAAF, A. & Corter, L. (2021). *Socialtjänstlagen 2021*. Helsingborg: Komlitt.
- StAAF, A., Nyström, B. & Zanderin, L. (2016). *Rätt och rättssystem - en introduktion för professionsutbildningar*. 2 uppl. Stockholm: Liber.
- Stranz, H., Karlsson, P. & Wiklund, S. (2017). The wide-meshed safety net. Decision-making social assistance eligibility in Sweden. *European Journal of Social Work*, 20(5):711-723. DOI: 10.1080/13691457.2016.1255596.
- Stranz, H. & Wiklund, S. (2015). One for All or All for One? The Collaboration of Swedish Personal Social Services with Regard to Lone Mothers on Social Assistance. *The British Journal of Social Work*, 45(2):549–567. DOI:10.1093/bjsw/bct159.
- Torpman, J. (2002). Det rena rättslärandet: Kognitiva funktioner i ett normativt system. *Sociologisk Forskning*, 39(3–4):58-85.
- Underlid, K. (2005). Poverty and experiences of social devaluation: A qualitative interview study of 25 long-standing recipients of social security payments. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46(3):273–283. DOI: 10.1111/j.1467-9450.2005.00457.x.
- Vahlne Westerhäll, L. (1986). Rättigheter, förpliktelser och sanktioner inom socialrätten. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 99(5):627-654. DOI: 10.18261/ISSN1504-3096-1986-05-02.
- Walker-Olszewski, L. & Avant-Coalson, K. (2011). *Strategies for theory construction in nursing*. 5 uppl. Upper Saddle River, N.J: Prentice Hall.
- Warnling Conradson, W. (2018). *En introduktion till förvaltningsrätten*. 12 uppl. Stockholm: Norstedt juridik.
- Wenneberg, S.B. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Åström, K. (1988). *Socialtjänstlagstiftningen i politik och förvaltning: en studie av parallella normbildningsprocesser*. Diss. Lund: Univ.

9.2 Offentlig tryck och lagar

Proposition 1979/80:1. *Om socialtjänsten*. Stockholm: Regeringskansliet.

Proposition 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*. Stockholm: Regeringskansliet.

Proposition 2000/01:80. *Ny socialtjänstlag m.m.* Stockholm: Regeringskansliet.

Proposition 2010/11:49. *Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun*. Stockholm: Regeringskansliet.

Proposition 2015/16:136. *Arbetslöshet och ekonomiskt bistånd*. Stockholm: Regeringskansliet.

SFS 1949:105. *Tryckfrihetsförordningen*. Stockholm: Justitiedepartementet L6.

SFS 1962:700. *Brottsbalk*. Stockholm: Justitiedepartementet L7.

SFS 1971:291. *Förvaltningsprocesslagen*. Stockholm: Justitiedepartementet DÅ.

SFS 1974:152. *Regeringsformen*. Stockholm: Justitiedepartementet L6.

SFS 1988:870. *Lagen om vård av missbrukare i vissa fall*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 1990:52. *Lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 1993:387. *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 1994:137 *Lagen om mottagande av asylsökande m.fl.* Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2001:937. *Socialtjänstförordningen*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2017:900. *Förvaltningslagen*. Stockholm: Justitiedepartementet L6.

Utredningen om socialtjänsten och den fria rörligheten (2005). *Socialtjänsten och den fria rörligheten* (SOU 2005:34). Stockholm: Socialdepartementet.

9.3 Rättsfall

RÅ 1995 ref. 65

HFD 2014 ref. 37

HFD 2017 ref. 51

HFD 2017 ref 33

HFD 2018 ref. 39

Kammarrätten i Göteborg 2011-06-20,
mål-nr 5685–10

9.4 Rapporter/elektroniska källor

Domstolsverket (2020). *Domstolsstatistik 2020*. Jönköping: Domstolsverket.
<https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/statistik/2021/domstolsstatistik-2020.pdf> [2021-12-17].

Förenta nationerna (FN) (2021). *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*.
<https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-for-utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda2030-och-de-globala-malen/> [2022-01-02].

Justitiedepartementet (2015). *Det svenska rättsväsendet* [broschyr].
<https://www.regeringen.se/contentassets/f7691b53fffc4f7c9edeeddf4cbb2e2f/det-svenska-rattsvasendet.pdf> [2021-12-17].

Socialstyrelsen (2021). *Ekonomiskt bistånd - handbok för socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2021-5-7389.pdf> [2021-12-29].

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020). *Lämna ingen utanför - Statistik lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
https://www.scb.se/contentassets/992b5ef6a28a451286cfff1672acea73/mi1303_2020a01_br_x41br2002.pdf [2021-12-22].

Sveriges domstolar (2020). *Arbeta som notarie*. <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/jobba-hos-oss/notarie/att-vara-notarie/arbeta-som-notarie/> [2021-12-19].

Sveriges domstolar (2021). *Domarbanan*. <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/jobba-hos-oss/sa-blir-du-domare/domarbanan/> [2021-12-19].

Sveriges domstolar (u.å.). *Nämndeman - ett förtroendeuppdrag*. <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/> [2021-12-19].

UNDP (2021). *Läs mer om ett av globala målen*. <https://www.globalamalen.se/> [2021-10-26].

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html> [2021-10-22].

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_principer_VR_2002.pdf [2021-12-17].

Bilagor

Bilaga 1: Guide

1. I vilka situationer förekommer det nöd och inte nöd?
2. Vad har den enskilde för eget ansvar för sin livssituation?
3. Hur länge kan den enskilde bedömas lida av nöd?
4. Finns det några omständigheter/situationer kring den enskildes livssituation som påverkar rätten till nödbistånd, det vill säga tar man hänsyn till individens egna livssituation?

Bilaga 2: Presentation av rättsfall

Rättsfall	Vad det handlar om	Förvaltningsrättens avgörande	Kammarrättens avgörande
Rättsfall 1	Nödbistånd i form av matpengar	Förvaltningsrätten upphäver nämndens beslut och visar målet åter till nämnden för beräkning och utbetalning av biståndet	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 2	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 3	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande avslås
Rättsfall 4	Nödbistånd till läkemedel (diabetessprutor)	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 5	Nödbistånd i form av akutboende	Förvaltningsrätten upphäver det överklagade beslutet och visar målet åter till nämnden för prövning	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 6	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 7	Nödbistånd i form av matpengar	Förvaltningsrätten upphäver nämndens beslut och visar målet åter till nämnden för fortsatt handläggning i enlighet med skälen för avgörandet	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 8	Nödbistånd i form av matpengar	Förvaltningsrättens dom saknas	Kammarrätten avskriver målet från vidare handläggning (inhibitionsbeslut)
Rättsfall 9	Nödbistånd i form av tillfälligt boende	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 10	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls

Rättsfall 11	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 12	Ekonomiskt bistånd i en nödsituation till el-, vatten- och avloppsskuld	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 13	Nödbistånd i form av matpengar och tillfälligt boende	Enskildes överklagande avslås	Kammarrätten upphäver underinstansernas avgöranden och visar målet åter till nämnden för ny handläggning
Rättsfall 14	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Kammarrätten upphäver förvaltningsrättens dom, nämndens överklagande avslås (den enskilde får matpengar till ett mindre belopp)
Rättsfall 15	Ekonomiskt bistånd i en nödsituation till elskulder	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 16	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 17	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 18	Ekonomiskt bistånd vid en nödprövning	Förvaltningsrätten upphäver nämndens beslut och återförvisar målet för fortsatt utredning och nytt beslut	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 19	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande avslås
Rättsfall 20	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 21	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande bifalls

Rättsfall 22	Nödbistånd och ekonomiskt bistånd i en nödsituation	Enskildes överklagande bifalls (rätt till ekonomiskt bistånd)	Nämndens överklagande avslås (rätt till ekonomiskt bistånd)
Rättsfall 23	Nödbistånd i form av klädbidrag	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 24	Nödbistånd och ekonomiskt bistånd i en nödsituation	Enskildes överklagande bifalls (rätt till ekonomiskt bistånd)	Nämndens överklagande bifalls (rätt till nödbistånd)
Rättsfall 25	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls, förvaltningsrätten återförvisar ärendet till nämnden för nya beräkningar och beslut	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 26	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande avslås
Rättsfall 27	Ekonomiskt bistånd till elskuld i en nödsituation	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 28	Nödbistånd i form av boendekostnader	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 29	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 30	Ekonomiskt bistånd och nödbistånd till vårdavgifter	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande avslås
Rättsfall 31	Ekonomiskt bistånd i form av boendekostnader och matpengar i en nödsituation	Enskildes överklagande bifalls, förvaltningsrätten återförvisar ärendet till nämnden för ny handläggning	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 32	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande bifalls
Rättsfall 33	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande avslås

Rättsfall 34	Ekonomiskt bistånd i en nödsituation till spårvagnsresor, hygienartiklar, fritidssysselsättning, telefon-kostnader samt i form av klädbidrag	Enskildes överklagande avslås	Enskildes överklagande avslås
Rättsfall 35	Ekonomiskt bistånd i en nödsituation till säng och köksutrustning	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 36	Nödbistånd i form av matpengar och klädbidrag	Enskildes överklagande bifalls gällande matpengar, avslår enskildes överklagande angående klädbidrag	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 37	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 38	Ekonomiskt bistånd i en nödsituation till elkassett	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 39	Nödbistånd till sin försörjning	Enskildes överklagande bifalls, förvaltningsrättens återförvisar målet till nämnden för att bevilja biståndet	Nämndens överklagande bifalls
Rättsfall 40	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls, förvaltningsrätten upphäver nämndens beslut och återförvisar målet till nämnden för beräkning och utbetalning	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 41	Nödbistånd i form av matpengar	Enskildes överklagande bifalls, förvaltningsrätten återförvisar ärendet till nämnden för erforderliga åtgärder	Nämndens överklagande avslås
Rättsfall 42	Ekonomiskt bistånd i en nödsituation till förlorade medel	Enskildes överklagande bifalls	Nämndens överklagande bifalls